

Srovnání mluveného projevu žáků základních škol a gymnázia v Liberci

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Kristýna Bužová**
Vedoucí práce: PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Comparison of Language in Speech of Elementary and Grammar School Students in Liberec

Bachelor thesis

Study programme: B7507 – Specialization in Pedagogy
Study branches: 6107R023 – Humanities for Education
7504R269 – Czech Language for Education

Author: **Kristýna Bužová**
Supervisor: PhDr. Alex Röhricht, Ph.D.

Liberec 2019

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna Bužová**
Osobní číslo: **P15000258**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání**
Název tématu: **Srovnání mluveného projevu žáků základních škol a gymnázia
v Liberci**
Zadávající katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce porovnává mluvený projev žáků základních škol a gymnázia. Základní metodou práce bude studium odborných textů a náslechy v hodinách českého jazyka. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- ČECHOVÁ, Marie. Čeština - řeč a jazyk. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011, 442 s. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1998, 264 s. ISBN 80-85937-47-6.
- ČERMÁK, František. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.
- DANĚŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, 511 s. ISBN 978-80-246-1648-3.
- FILIPEC, Josef a Vlasta ČERVENÁ. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky:[studentské vydání. Vyd. 4. Praha: Academia, 2006, 647 s. ISBN 80-200-1446-2.
- HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, 74 s. ISBN 80-85827-93-X.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKUDA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Lidové noviny, 2002, 604 s. ISBN 80-7106-484-X.
- NEBESKÁ, Iva. Jazyk, norma, spisovnost. Praha: Karolinum, 1996, 159 s. Acta Universitatis Carolinae, Philologica. ISBN 80-7184-144-7.
- SKARNITZL, Radek, Pavel ŠTURM a Jan VOLÍN. Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 170 s. ISBN 978-80-246-3272-8.
- ŠEBESTA, Karel. Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova. Praha: Karolinum, 1999, 157 s. Acta universitatis Carolinae, Philologica-monographia. ISBN 80-7184-711-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Picek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Oldřich Čučný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

25. 6. 2019

Kristýna Bužová

Poděkování

Mé díky si zaslouží především PhDr. Alex Röhrich, Ph.D., který mi vždy poskytl cenné rady a neztratil se mnou trpělivost. Dále bych ráda poděkovala všem mým blízkým, bez jejich podpory by tato práce nikdy nevznikla.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá srovnáním mluveného projevu žáků základní školy a gymnázia v Liberci. Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. Teoretická část je zaměřena na výklad pojmů, které jsou pro danou práci klíčové. Jedná se především o mluvenou a psanou podobu textu, spisovnou a nespisovnou češtinu, techniku mluveného projevu. Analytická část je rozdělena na analýzu připravených a nepřipravených mluvených projevů z hlediska zvukové, morfologické a lexikální stránky.

Klíčová slova

mluvený projev, spisovnost, nespisovnost, základní škola, gymnázium, kultura mluveného projevu, analýza mluveného projevu

Annotation

The bachelor thesis deals with the comparison of the speech between primary school pupils and grammar school pupils in Liberec. The thesis is divided into theoretical and analytical part. The theoretical part is focused on the interpretation of terms that are crucial for the thesis. There is a description about spoken and written form of the text, standard and non-standard Czech language and techniques of speech. The analytical part is divided into the analysis of prepared and unprepared speeches from the point of view of an acoustic, morphological and lexical issue.

Key words

speech, standard Czech language, non-standard Czech language, primary school, grammar school, culture of speech, analysis of speech

Obsah

Úvod	11
1 Mluvený projev	13
1.1 Mluvená a psaná podoba textu.....	13
1.2 Mluvený projev	17
1.3 Kultura mluveného projevu	19
2 Spisovná čeština	22
2.1 Úzus	24
2.2 Norma	25
2.3 Kodifikace.....	26
2.4 Kritéria spisovnosti	29
3 Nespisovná čeština	31
3.1 Obecná čeština	31
3.2 Interdialekty, dialekty	34
3.3 Slang, profesní mluva, argot	36
4 Technika mluveného projevu	38
4.1 Respirace.....	38
4.2 Fonace.....	39
4.3 Artikulace.....	41
Analytická část	43
5 Mluvené projevy žáků Gymnázia Jeronýmova	43
5.1 Připravené mluvené projevy	43
5.1.1 Zvuková stránka	43
5.1.2 Morfologická stránka.....	44
5.1.3 Lexikální stránka	45
5.2 Nepřipravené mluvené projevy.....	47
5.2.1 Zvuková stránka	47

5.2.2	Morfologická stránka.....	48
5.2.3	Lexikální stránka	48
6	Mluvené projevy žáků Základní školy Sokolovská.....	49
6.1	Připravené mluvené projevy	49
6.1.1	Zvuková stránka	49
6.1.2	Morfologická stránka.....	51
6.1.3	Lexikální stránka	52
6.2	Nepřipravené mluvené projevy.....	53
6.2.1	Zvuková stránka	53
6.2.2	Morfologická stránka.....	54
6.2.3	Lexikální stránka	55
7	Komparace mluvených projevů.....	56
8	Závěr.....	58
9	Seznam použitých zdrojů.....	60
10	Přílohy	66

Úvod

Předložená bakalářská práce bude zaměřena na analýzu mluvených projevů žáků končících povinnou školní docházkou. Práce bude rozdělena na teoretickou část, ve které se budu zabývat teorií řeči a s ní související problematikou, a praktickou část, ve které budu analyzovat výstupy studentů z dvou škol – ZŠ Sokolovská a Gymnázia a SOŠPg Jeronýmova.

Téma Srovnání mluvených projevů žáků základních škol a gymnázia v Liberci jsem zvolila především proto, že jsem od druhostupňového vyučování byla žákyní gymnázia. Během prvních ročníků jsem si začala všimnout výraznějších rozdílů mezi úrovní projevu svých spolužáků a úrovní přátel, kteří studovali na druhém stupni běžných základních škol. Nikdy dříve jsem si nemyslela, že úroveň napříč školami může být tak rozdílná. Po několika letech se mi po státní maturitní zkoušce tento dojem ještě zostřil, následně jsme na vysoké škole na tento problém častokrát narazili při různých diskusích a mě začalo zajímat, co ovlivňuje úroveň mluveného projevu a schopnosti vyjadřování.

Teoretickou část jsem rozdělila do pěti hlavních kapitol, které jsou dále členěny. První kapitola má sice v názvu mluvený projev, ale pokusím se v ní vystihnout hlavní rozdíly mezi mluvenou a psanou podobou jazyka. Věnovat se v ní budu rovněž kultuře mluvených projevů – cílem v této části bude vyjádřit její základní znaky a dále objasnit její důležitost nejen pro spisovný jazyk, ale zejména vysvětlit její funkčnost z hlediska jazyka nespisovného. Druhá kapitola se zaměří na spisovný jazyk, kde zmíním základní pojmy jako kodifikace, norma, úzus a kritéria spisovnosti. Téma interdialektů a dialektů, obecné češtiny, slangů, profesní mluvy a argotu bude zahrnuto ve třetí kapitole, ve které se budu věnovat nespisovné češtině. Teoretickou část uzavře čtvrtá kapitola pojednávající o technice mluveného projevu.

Do praktické části jsem se rozhodla zpracovat připravené a nepřípravené mluvené projevy žáků základních škol a gymnázia. Mým cílem bude na základě komparace pozorovaných výstupů žáků dokázat, že i studenti základní školy dokáží podat výborné rétorické výkony, a vyrovnat se tak úrovni gymnaziálních žáků. Rozvoj řečových dovedností podle mého názoru ovlivňuje výrazněji až střední škola. Abych si tuto hypotézu mohla potvrdit, vybrala jsem si pro šetření žáky posledních ročníků povinné školní docházky (devátých tříd a čtvrtého ročníku osmiletého gymnázia). Domnívám se,

že v tomto ročníku by úroveň mohla být srovnatelnější. Výstupy z náslechohých hodin nejprve zhodnotím odděleně a zanalyzuji je podle jednotlivých jazykových rovin. Mluvené projevy následně rozdělím na připravené a nepřipravené, ale srovnávány budou také z hlediska roviny zvukové, morfologické a lexikální. Konec praktické části věnuji komparaci všech mluvených projevů a pokusím se v něm shrnout, jak si žáci vedli.

Bakalářskou práci uzavře závěr, ve kterém shrnu postupy a východiska obou částí textu a zhodnotím, zda byl naplněn cíl práce a potvrzená stanovená hypotéza. Rovněž nastíním význam výzkumu a možnosti v jeho pokračování či rozšiřování.

1 Mluvený projev

1.1 Mluvená a psaná podoba textu

Jazyk je pro člověka něčím zcela přirozeným a komunikace je pro náš život naprosto nezbytnou a samozřejmou, proto každý intuitivně chápe rozdíl mezi její mluvenou a psanou podobou. „Užší pojetí lingvistické prezentuje m. a p. někdy jako dva autonomní jazyky, častěji jako dvě různé existenční formy, „mody“ jednoho jazyka, tj. např. č. existuje v podobě mluvené a psané, verbální projevy vytváříme v mluvené n. psané č.“¹

Rozdílností mezi mluvenou a psanou podobou jazyka se podrobněji zabýval Ferdinand de Saussure, který vycházel z předpokladu, že mluvenost je oproti psané podobě textu primární. Fonocentrický přístup proto zakládal na odvozenosti psané podoby z mluveného jazyka. Proti tomu se později vymezil až filosof Jacques Derrida, který se zabýval sémiotikou (obecnou naukou o znaku, která se zabývá verbálními i neverbálními znaky, jichž využívá člověk²), jejíž studium zakládal na zkoumání písma, psanosti a psaní. Moderní lingvistika se nedokázala plně vypořádat s mluveným jazykem, který nebyla schopná pojímat v celé jeho podobě. Jako zajímavý příklad můžeme uvést pojetí amerického strukturalisty Charlese Francise Hocketta, který doporučoval ignorovat verbální a neverbální prostředky – soustředil se pouze na editovanou řeč.³

Čmejková ve svém příspěvku *Mluvíme a píšeme* upozorňuje, že ze synchronního hlediska není možné určit, která forma jazyka je primární a která sekundární. „Spíše jde o dva rovnocenné systémy, což znamená i tolik, že se písmo nepovažuje jen za služební

¹ Marek Nekula (2017): ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK>

² Marek Nekula (2017): ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK>

³ Marek Nekula (2017): ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK>

nástroj využívaný k uchování slova, nýbrž za autonomní systém, ztvárňující komunikovaný obsah jiným způsobem než mluvená řeč.“⁴

Dnešní pojetí mluvenosti a psanosti komplikuje rozšíření elektronické komunikace, čímž v podstatě dochází ke stírání rozdílů mezi oběma podobami jazyka. Když se však moderní lingvistika mluvenými a psanými projevy začínala zabývat, byly tyto oblasti jazyka poměrně zřetelně odděleny. Poněkud paradoxním a již tehdy velmi problematickým bylo hodnocení mluveného jazyka kritérii psaného. Přestože byla psanost vnímána jako sekundární a odvozená, tak ale jejími měřítky byla hodnocena mluvená podoba jazyka, na kterou se uplatňovala především gramatická kritéria.⁵

Nyní se pokusíme vymezit hlavní rozdíly mezi psaným textem a mluvenými projevy. Psaný text je často definován pomocí připravenosti, větší formálnosti, složitější tematiky, vysoké organizovanosti, uspořádanosti a určitosti. Mluvené projevy jsou spojovány s nepřipraveností, spontánností, emocionálním zaujetím, konkrétností, ale také s nízkým stupněm organizovanosti a neurčitosti.⁶ Tyto rozdílnosti jsou pro přehlednost uvedeny níže v tabulce:

Základní rozdíly podob jazyka	
Psané texty	Mluvené projevy
Připravenost	Nepřipravenost
Formálnost a organizovanost	Spontánnost a emocionální zaujetí
Složitější tematika	Konkrétnost
Uspořádanost	Nízký stupeň organizovanost
Určitost	Neurčitost
Explicitnost, sevřenost	Uvolněnost, útržkovitost
Pouze grafický kanál (písmo)	Multidimenzionálnost (Gesta, mimika, intonace, hlas...)
Situační nezakotvenost	Situační zakotvenost

⁴ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Mluvíme a píšeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 10. ISBN 80-200-0589-7.

⁵Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ

⁶ Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ

Komunikace se odehrává v mnoha odlišných situacích, což je hlavním důvodem rozdílnosti mluvené a psané podoby jazyka. Specifičnost situací vede k tomu, že v některých případech je za vhodnější způsob komunikace považována mluvená forma a v jiných ta psaná. Souvisí to do značné míry se vztahem mezi referentem a recipientem. Při mluvení si pomáháme i jinými než lexikálními prostředky, například neverbálními, což usnadňuje porozumění, neboť adresát vidí gesta, mimiku a slyší i intonaci. Jsme tedy v přímém kontaktu a můžeme na sebe vzájemně reagovat. „*Čtete-li psaný text, chybí nám možnost jakéhokoli kontaktu s autorem. Mezi autorem a čtenářem bývá vzdálenost místní i časová. Jediné, co má čtenář k dispozici, je psaný text a z něj musí sdělení vyvodit, text dešifrovat.*“⁷

Čmejrková pojednává o tzv. situační zakotvenosti a nezakotvenosti, jež stojí v základu výstavby sdělení. Psané texty jsou utvářeny bez ohledu na situaci, jsou tedy situačně nezakotvené, což znamená, že aby jim čtenář mohl porozumět, musí být explicitní a úplné. Mluvené projevy se oproti tomu vyznačují situační zakotveností, což umožňuje jejich neúplnost, neboť jsou dotvářené danou situací. „*V mluveném projevu je více implicitnosti, (...), mluví se často odvolává k aktuální situaci, kterou sdílí společně se svým komunikačním partnerem. Bývá tu mnoho gest a ukazovacích zájmen a příslovcí, tenhle, tohle, tamhle, tuhle apod., jimiž mluví k situaci poukazuje, a mluvený text je tak do značné míry do této situace otevřen, zatímco psaný text je vlastně do sebe více uzavřen.*“⁸

Psaný text je sice náročnější na porozumění, ale čtenář má více času na jeho „rozluštění“, vyplývá z toho, že jej autor při psaní musí promyslet a zformulovat tak, aby text plynul, aby výpovědi byly úplné (gramaticky správné), aby neobsahoval syntakticky nedokončené konstrukce. Absence spontánnosti dává prostor pro jeho promyšlení případné opravy a možnost přepisu. Stejně tak má čtenář možnost číst jej víckrát nebo se například k některým pasážím vracet. Zcela odlišně se tvoří mluvený projev, který může být z důvodu spontánnosti uvolněný, útržkovitý, může obsahovat nedokončené výpovědi, odmlky, ale také chybné začátky, nedokončování konstrukcí,

⁷ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Mluvíme a píšeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 10-11. ISBN 80-200-0589-7.

⁸ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Mluvíme a píšeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 10-11. ISBN 80-200-0589-7.

vyšinutí z vazeb apod. Mluvčí nemá možnost „přepisu“, protože vzniká v konkrétním čase. „*Mluvený projev může obsahovat přerušování, zadržování, neslovné výrazy typu ehm, hm, apod., vycpávkové výrazy prostě, tedy, tak nějak, jimiž mluvčí získává čas a promýšlí si svou další řeč.*“⁹

Navzdory protikladům se psanost i mluvenost vyskytují v čisté podobě pouze ojediněle (řada lingvistů upozorňuje na křížení obou forem), což dnes zostrňuje právě výše zmiňovaná elektronická komunikace. Zavedly se proto termíny jako mluvená psanost a psaná mluvenost, ve kterých se tento jev reflektuje. Do mluvené psanosti můžeme zařadit osobní dopisy, psané vzkazy, sms zprávy, e-maily, chatové konverzace, internetové diskuse. Ze sféry psané mluvenosti můžeme zmínit veřejné přednášky a připravené projevy.¹⁰ Modifikace a smíšené typy komentuje rovněž Čmejková: „*Na jedné straně mluvený projev mohl být předem promyšlen, anebo dokonce napsán a pak už jen čten, naopak psaný projev může být jen načtrnutý, téměř spontánní, jako je tomu u poznámek, vzkazů, dopisů apod.*“¹¹

Popisy prolínání se psanosti a mluvenosti nabývají na významu především v důsledku rozvoje komunikačních technologií. „*Nežijeme zdaleka v době, kdy mluvené slovo, jakmile bylo vyřčeno, nenávratně mizí, uchováno pouze v naší paměti, a neplatí ani to, že trvalý záznam poskytuje slovu jen záznam rukopisný nebo stránka vytištěná třeba v knize. Dnes to jsou hlavně masmédia, počítače, e-maily, faxy, které způsobují, že mluvíme a píšeme ve stále nových situacích, pro které je třeba klasické pojetí psanosti a mluvenosti adaptovat.*“¹²

Zatímco mluvený projev je závislý pouze na daném jazyku (případně dalších faktorech – například kulturní zvyky), psaný text je navíc umístěn na nějaké ploše pomocí písma.

⁹ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Mluvíme a píšeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 10-11. ISBN 80-200-0589-7.

¹⁰ Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ

¹¹ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazykem pojmenováváme a sdělujeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 11. ISBN 80-200-0589-7.

¹² ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazykem pojmenováváme a sdělujeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 11-12. ISBN 80-200-0589-7.

Na světě existuje sice mnohem více jazyků než písem, přesto máme problémy s transliterací a zápisem některých jazyků do písma. Nejpoužívanějším písmem na světě je latinka. Využívá směr písma zleva doprava a po řádcích dolů, jiná písma mohou mít kromě odlišné podoby i obrácený směr. Hlavním prostředkem pro organizaci textu je interpunkce, latinka k ní řadí: tečku, čárku, středník, pomlčku, dvojtečku, uvozovky, otazník, vykřičník, závorky, apostrofu a tři tečky.¹³ Písmo se rovněž proměňuje v čase, historický vývoj latinky zaznamenal dvě formy: majuskule a minuskule. Majuskule používá pouze velká písmena, zatímco minuskule pracuje s malými písmeny, tzv. minuskami.¹⁴

1.2 Mluvený projev

Projev mluvený je oproti psanému proměnlivý. Odehrává se v reálném čase, mluvčí musí okamžitě reagovat, přičemž uznávaná je i korektura při vlastní chybě (například přeřeknutí). S rychlostí rozhovoru jsou spojovány formulační a formální redukce, využívanými formami jsou elipsy nebo apoziiopeze. Pro mluvené projevy jsou také příznačnější situace dialogu, opakování některých výrazů, užívání výplňkových výrazů nebo nejazykové zvuky, které mluvčí využívá k získání času. Ty, které nejsou připravené, nemají jasnou strukturu. To ovšem neznamená, že by autor nemusel využívat kohezi a koherenci textu. Čím dál častěji se setkáváme v mluvených projevech s tzv. stereotypem a klišé – mluvčí z důvodu rychlosti, vzhledem k úrovni vzdělání, ale i lenosti využívají přímé konkrétní formulace, například přísloví, idiomy a frazémy. Problémem je, že tyto formulace jsou nadužívány, proto je třeba takové fráze nahradit těmi, které se vyznačují autorskou inovací a kreativitou.¹⁵

¹³ ČERMÁK, František. Psaná a mluvená komunikace: znaky v textu. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 33-34. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0154-0.

¹⁴ ČECHOVÁ, Marie, Miloš DOKULIL, Zdeněk HLAVSA, Josef HRBÁČEK a Zdeňka HRUŠKOVÁ. Grafická stránka jazyka. Čeština - řeč a jazyk: přehled a slovníky. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011, s. 41. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-7235-413-9.

¹⁵ ČERMÁK, František. Psaná a mluvená komunikace: znaky v textu. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 37-38. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0154-0

Důležitou částí mluveného projevu je přivítání, které je realizováno oslovením nebo pozdravem a slouží k uvedení, což je v psaném textu naplňováno titulkem. Čtenář sice může být v textu rovněž oslovován, ale jen v některých případech, je to vyžadováno tak jako při mluveném výstupu. Oslovení má však svá pravidla, například v oficiálních situacích používáme titulů, v neoficiálních projevech oslovujeme přezdívkami nebo křestními jmény. Stejně jako projev zahajujeme uvítáním publika, vždy bychom se měli nakonec i rozloučit – mluvčí svůj výstup uzavírá poděkováním a koncovým pozdravem. Psané texty obvykle zakončuje spíše jejich shrnutím.¹⁶

¹⁶ ČERMÁK, František. Psaná a mluvená komunikace: znaky v textu. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 37.-38. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0154-0.

1.3 Kultura mluveného projevu

„Současná lingvistika nechápe komunikaci jako pouhou výměnu sdělení, nýbrž především jako vytváření dvojstranných vztahů, na jejichž základě vzniká dorozumění a záměry mluvčích nabývají praktický smysl. Z toho hlediska je tedy řeč formou jednání. Vzniká pak otázka, zda lze formulovat pravidla, zásady či normy úspěšného řečového jednání.“¹⁷

Každý člověk je nejprve konfrontován s mluveným jazykem a později se setkává s psaným textem. Mluvit se učíme mnohem dříve než psát, z čehož vychází i předpoklad, že bychom mluvené projevy měli mít mnohem propracovanější a lépe osvojené. Mnohdy tomu tak nebývá, proto je důležité se na tyto dovednosti zaměřit a zdokonalovat je.

František Daneš se ke kultuře mluveného jazyka vyjadřuje takto: *„Kultivovat znamená, jak jsme už řekli, pěstít, šlechtit. Šlechtit, štěpovat je však možno jen na podnoži něčeho zdravého, jen něco, co je plně přirozeného života, co má v sobě aktivitu.“¹⁸* Mluvit kultivovaně znamená vyjadřovat se jasně, plynule a srozumitelně sdělit, co si mluvčí myslí a co cítí. Všichni nejsme schopni vyjadřovat se na této úrovni, přesto ale každý člověk má v sobě tuto vlastnost alespoň potenciálně. I přesto, že ji máme v sobě zakořeněnou, hodně z nás není schopno vyjadřovat se odpovídajícím způsobem. Velkou roli zde vedle rodinného prostředí sehrává škola. Už u malých dětí v předškolním věku můžeme vysledovat, že mají dobré vyjadřovací schopnosti, dokáží vytvořit složitější jazykové útvary a správně je užít v konkrétní situaci. Škola by měla tyto přirozené základy dále rozvíjet. Dítě je ovšem již od nástupu do školy vedeno k užívání jednodušších výrazových prostředků, které se vyznačují formální správností. Způsob vyučování tedy vede k vytvoření nesprávného vztahu ke spisovnému jazyku – žáci jej považují za něco složitějšího a nepřirozeného.¹⁹

¹⁷ ČMEJRKOVÁ, Světa. Jazyková úspěšnost aneb co dokážeme jazykem. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s 34. ISBN 80-200-0589-7.

¹⁸ DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). *Naše řeč* [online]. Ústav pro jazyk český, 1969, 1969, 52(2-3), 95-109 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>

¹⁹ DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). *Naše řeč* [online]. Ústav pro jazyk český, 1969, 1969, 52(2-3), 95-109 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>

Škola se snaží děti vést především k využívání prostředků, které se vyznačují jazykovou správností. Jsou jisté situace, kdy je nutné se vyjadřovat plně spisovně, v životě se ale potýkáme také se situacemi, kdy jsou jako funkční prostředky považované i ty nespisovné. „Rozlišením jazykové a řečové kultury se zároveň přesněji vymezil rozdíl mezi jazykovou správností, to je respektováním platné kodifikace, a řečovou kultivovaností, která je založena na přiměřeném, ale současně také osobitým a neotřelém výběru jazykových prostředků vzhledem k účelu sdělování. Předmětem zájmu řečové kultury se proto rovněž stala i rozsáhlá a komunikačně důležitá vrstva prostředků nespisovných, jichž se funkčně využívá v umělecké literatuře, v řečnictví, v médiích.“²⁰

Kultura mluveného projevu se zaměřuje na úroveň vyjadřovacích schopností mluvčího, na projevy, které se vyznačují gramatickou správností a stylisticky hodícím se vyjadřováním. V rámci obsahové stránky se lpí na vhodném rozvržení jednotlivých sdělovaných informací a z formálního hlediska je kladen důraz na správnou a zřetelnou výslovnost, přiměřené tempo řeči, intonaci, sílu hlasu, ale také na výstavbu a délku vět.²¹

To, jak k jazyku přistupujeme a zacházíme s ním, nezáleží pouze na nás. Je s tím spojována celá řada dalších faktorů, které nás, tedy i jazykovou kulturu ovlivňují: rodinné prostředí, veřejná komunikace, vliv médií (rozhlas, televize, internet, polooficiální komunikace na úřadech a v obchodech, jazyková výchova ve škole, ale také kulturní a čtenářské zájmy.²²

Jazyková kultura požaduje aktivní znalost jazyka. Mluvčí musí znát dostatečné výrazové prostředky, které dokáže rozlišit z hlediska významové a stylistické přiměřenosti. Ačkoliv je jedním z nejdůležitějších požadavků zachování jazykové

²⁰ KRAUS, Jiří. Rétorické kontexty moderní jazykové komunikace. Rétorika a řečová kultura. Praha: Karolinum, 2004, s. 128-129. ISBN 80-246-0898-7.

²¹ SVOBODOVÁ, Diana. Kultura mluvených projevů. Psaná a mluvená podoba současné češtiny: (distanční text). Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 64. ISBN 978-80-7368-658-1

²² SVOBODOVÁ, Diana. Kultura mluvených projevů. Psaná a mluvená podoba současné češtiny: (distanční text). Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 64. ISBN 978-80-7368-658-1

normy a stanovených pravidel, pro správné mluvené projevy musíme výstižně a plynule formulovat myšlenky, abychom mohli sdělit vše, co máme v úmyslu.²³

My, uživatelé našeho jazyka, nesmíme opomínat, že kulturu vyjadřování musíme vnímat jako součást kulturního chování, vystupování, myšlení a cítění. Ve škole by měla být chápána jako formování všech stránek žákovy osobnosti. Vyjadřovací schopnosti můžeme získat zvyšováním kultivovanosti ve společenském styku, ovšem kultura mluveného projevu dosáhne požadované úrovně pouze ve společnosti, ve které bude požadována a oceňována.²⁴

²³ SVOBODOVÁ, Diana. Kultura mluvených projevů. Psaná a mluvená podoba současné češtiny: (distanční text). Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 64. ISBN 978-80-7368-658-1

²⁴ DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). *Naše řeč* [online]. Ústav pro jazyk český, 1969, 1969, 52(2-3), 95-109 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>

2 Spisovná čeština

Spisovná čeština je pojmem s dlouhodobou tradicí. Větší pozornosti se jí začalo dostávat v období první republiky za dob Pražského lingvistického kroužku. „*Za hlavní znaky spisovné češtiny se pokládaly její celonárodní platnost, reprezentativnost a kodifikovanost v jazykových příručkách, zejména v pravidlech pravopisu, gramatikách a slovnících.*“²⁵

Do roku 1989 nebyla teoretická část spisovné češtiny uspokojivě vyřešena. Hlavním problémem byla terminologie, s kterou měli lingvisté pracovat. Potíž nespočívala jen v ní, ale také v rozlišení jednotlivých spisovných prostředků, spisovného textu, spisovné promluvy a spisovného jazyka jako systému příslušných jazykových prostředků, což můžeme doložit na následujícím příkladu: „*krásnej*“ je prostředek nespisovný, tento tvar ovšem může být užit v textu nebo promluvě, jejichž celkové hodnocení může být spisovné.²⁶

Spisovnou češtinu dělíme na hovorovou, neutrální, knižní a archaickou. Hovorovou češtinou se rozumí mluvená podoba spisovné češtiny, která podle některých lingvistů dnes neexistuje. Užíváme-li hovorové češtiny, jedná se o nespisovnou češtinu obecnou. Označení obecné češtiny jako nespisovné není přesné, protože pouze část výrazů je opravdu nespisovná. Při užívání hovorové češtiny myslíme především ty výrazy, které jsou užívané v běžné (neformální) komunikační situaci, neobsahuje knižní, formální, ale ani vulgární výrazy.

Nejpoužívanějšími prostředky jsou neutrální, jak uvádí Hrbáček v Úvodu do studia jazyka českého: „*Neutrální prostředky tvoří základní masu výrazových prostředků spisovného jazyka, bývá jich často vedle sebe se stejným nebo podobným významem (synonymie).*“²⁷

²⁵ ŠTÍCHA, František. Stylové úrovně prostředků jazyka, řeči a textu. Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 24-26. ISBN 978-80-200-2205-9.

²⁶ ŠTÍCHA, František. Stylové úrovně prostředků jazyka, řeči a textu. Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 24-26. ISBN 978-80-200-2205-9.

²⁷ HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 62. ISBN 80-7066-869-5.

Knižní prostředky jsou využívány v písemných oficiálních projevech se společensky závažnou tematikou. Vymezují se od prostředků archaických, ovšem často bývá velice obtížným je od sebe rozeznat a odlišit. Je to především tím, že zastaralé prostředky se mění plynulým vývojovým procesem.²⁸

Funkce jazyka se proměňují v závislosti na konkrétní situaci, přičemž volba vhodných jazykových prostředků vyplývá právě z této situace. Jazykové prostředky se takto diferencovaly a postupně z nich vyplynulo dělení jazyka do tzv. funkčních stylů. Díky tomu se ustálily soubory pravidel různých komunikačních situací – podle nich mají uživatelé jazyka různá očekávání jazykového stylu. Tyto zákonitosti odráží norma spisovného jazyka, která vychází z úzu. Normu má ovšem každá vrstva jazyka, proto se rozlišuje nejen forma kodifikovaná, ale také norma nekodifikovaná (norma nespisovného jazyka).²⁹ V následujících třech podkapitolách tyto tři pojmy (úzus, norma, kodifikace) a vztahy mezi nimi vysvětlíme, neboť jsou klíčovými pro popis systému jazyka. První z nich bude věnována úzu, který podmiňuje normu, kterou se budeme zabývat v následující podkapitole. Výše jsme již zmínili, že normu nemá pouze spisovný jazyk, proto si kodifikaci přiblížíme jako poslední, neboť jí podléhá (případně nepodléhá) právě norma jazykové vrstvy.

²⁸ HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 60-65. ISBN 80-7066-869-5.

²⁹ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76. ISBN 80-7066-869-5

2.1 Úzus

*„Pojem a termín úzus má u nás dlouhou tradici. Pracoval s ním už F. Trávníček a B. Havránek v první polovině 20. století. Trávníček namísto cizího výrazu úzus užíval slova zvyk. Tento český ekvivalent se ovšem nevžil.“*³⁰

Pokud bychom úzus měli definovat, mohli bychom jej pojmut jako zvykové užívání jazykových prostředků v komunikaci. Obvykle se používá ve spojení být, nebo nebýt v úzu. Slovo, které je v úzu, považujeme za frekventovanější. Doklady o jeho užívání můžeme najít v jazykových korpusech. Čeština má k dispozici Český národní jazykový korpus, přístupný na internetovém odkazu www.korpus.cz.³¹

Úzus můžeme vnímat ze tří aspektů: spisovný úzus, běžný úzus a převládající úzus. Spisovný úzus je pojem spojovaný se spisovnou češtinou, který ovšem nemusí být kodifikován. Elektronické korpusy jsou prostředkem, jak jej můžeme snadno a přesně sledovat. Obec pisatelů veřejných textů se v poslední době rozšířila, proto je díky internetu možné zjistit, jak často nějaký komunikační prostředek užíváme. Nemusí se jednat ale pouze o prostředky běžné, nýbrž i o ty, které některé české gramatiky popírají. Příkladem je adjektivum zatoužící, které je odvozeno od přítomného přechodníku zatoužíc.³² Běžný úzus zahrnuje jazykové prostředky, které jsou společenstvím považované za obvykle používané. Převládající úzus používá slova, kterým dává jazykové společenství přednost, jsou tedy výrazy obvyklejšími.³³

Nový úzus nevzniká jen ze správně utvořených spojení. Stává se, že jsou v textech chyby, které častým výskytem proniknou do normy, z které následně vznikne nový úzus. Jako příklad můžeme uvést spojení bez rukojmích, které bylo ještě nedávno

³⁰ ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 28. ISBN 978-80-200-2205-9.

³¹ ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny §§. Praha: Academia, 2013, s. 28. ISBN 978-80-200-2205-9.

³² ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 28. ISBN 978-80-200-2205-9.

³³ Iva Nebeská (2017): SPISOVNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/SPISOVNÁ_ČEŠTINA

chápano jako chyba, dnes je výskyt běžný, mluvčí často nedokáže rozlišit, jestli se skutečně jedná o chybné spojení.³⁴

2.2 Norma

Normu můžeme vnímat ze dvou časově odlišných pohledů. Starší pojetí v ní spatřovalo předpis, který využívají především jazykovědci, novější ji ztotožňuje s vnitřními zákonitostmi jazyka. Dnešní, Coseriovo pojetí, normu řadí někde mezi jazyk a řeč. Je to systém závazných realizací jazyka, který je přijatý jazykovým společenstvím.³⁵

Hrbáček se k normě vyjádřil takto: „*Normou jazyka se tedy rozumí kolektivní, ustálené a závazné užívání jazyka v souladu s jeho systémem. Je však rozdíl mezi normou jazyka a užíváním jazyka (územ). Jazyk je normován ve všech složkách – pravopisné, ortoepické, mluvnické. Normováno je dokonce i užívání slov (v normě stylové.*“³⁶

Norma spisovného jazyka je důležitým pojmem teorie i praxe jazykové kultury. Setkáváme se s ní ve veřejných a oficiálních mluvených projevech, ale také v různých psaných textech. Zahrnujeme do ní jak prvky spisovného jazyka, které vnímáme jako závazné pro vybrané komunikační funkce, tak ale i ty, které jsou na pomezí spisovnosti.³⁷

Jak už bylo zmiňováno, jazyk není kodifikován v celé jeho šíři, kodifikovány jsou jen některé jevy ze spisovné normy, proto řada lingvistů vidí normu jako zbytečnou. Tento názor zdůvodňují zachycením úzu v jazykových korpusech. Spisovná norma má spíše formu doporučení než příkazu, přestože příručkám pro popis normy je připisována míra závaznosti.³⁸

³⁴ Vyjadřování odborné, nebo rádobý vznešené? SGALL, Petr a Jarmila PANEVOVÁ. Jak psát a jak nepsat česky. Praha: Karolinum, 2004, s. 26-34. ISBN 80-246-0871-5.

³⁵ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76. ISBN 80-7066-869-5.

³⁶ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76. ISBN 80-7066-869-5.

³⁷ Iva Nebeská (2017): JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

³⁸ Iva Nebeská (2017): JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

2.3 Kodifikace

Počátky kodifikace se pojí s rozvojem státní a církevní administrativy, školství a knihtisku. Mezi nejstarší odborníky na kodifikaci se řadili tiskaři a vydavatelé, až později se jimi stávali významní slovesní tvůrci a gramatikové.³⁹

Pokud mluvíme o kodifikaci, myslíme tu část jazyka, která je zachycena a uzákoněna v autoritativních jazykových příručkách. Josef Hrbáček ji v Úvodu do studia českého jazyka definoval takto: „*O kodifikaci lze mluvit jen ve vztahu k spisovnému jazyku, nářeční norma se sice také popisuje (v nářečních monografiích), ale nekodifikuje. Kodifikace není totiž pouhý popis normy (deskripce), nýbrž také její uzákonění, kodifikace činí spisovnou normu závaznou (preskripční funkce kodifikace).*“⁴⁰ Jak zmiňoval už Hrbáček, kodifikace souvisí s normou, vychází z ní, jenže norma je dynamická, tudíž se pojí se změnami, proto i každá kodifikace zastarává. Pokud mezi nimi začne docházet k velkým odlišnostem, je nutné kodifikaci aktualizovat, aby nebyla v rozporu s normou.⁴¹

Kodifikace se snaží zaznamenávat nejreálnější úzus v celém jeho funkčním užití. V dřívějších kodifikačních příručkách byly často užívány jevy mrtvé. Dnešní kodifikace už mají vědecktější charakter, potlačují subjektivní postoje a více preferují varianty vývojově progresivní.⁴²

Kodifikační příručky rozlišujeme na preskriptivní a deskriptivní. Rozdíl mezi oběma typy spočívá především v tom, že preskriptivní příručky chtějí uživatelům sdělit, jak s jazykem zacházet, zatímco ty deskriptivní zaznamenávají současnou spisovnou normu. Větší míra závaznosti se pojí s preskriptivními příručkami, proto se termínu kodifikace připisují dva významy. Jako kodifikační příručky můžeme označit buď všechny práce, které se vyjadřují k jazyku, pak se jedná o kodifikaci v širším slova

³⁹ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

⁴⁰ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 80. ISBN 80-7066-869-5.

⁴¹ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76-82. ISBN 80-7066-869-5.

⁴² HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 82. ISBN 80-7066-869-5.

smyslu, nebo myslíme jen některé preskriptivní kodifikační příručky, tedy kodifikaci v užším slova smyslu. Vysvětlení, zda je kodifikace preskriptivní či deskriptivní, najdeme v předmluvě příručky, i když záměr nemusí být vždy jasný.⁴³

Za jedinou současnou preskriptivní kodifikační příručku považujeme Pravidla českého pravopisu. Česká republika nemá jazykový zákon, který by rozšiřoval její působnost na jiné komunikační sféry, proto mimo školství zůstávají PČP příručkou deskriptivní.⁴⁴ Existují ale další příručky, které užíváme: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník spisovného jazyka českého, Nový akademický slovník cizích slov. Za fakt, že považujeme jen velmi málo příruček za preskriptivní, může především to, že mnozí autoři je tak sami neoznačují. Některé kodifikační příručky, jako příklad může posloužit Akademická mluvnice češtiny, označujeme jako preskriptivní díky vysokému uznání, což nás nutí zmínit i to, že míra závaznosti jazykové příručky je odrazem autorského kolektivu, který ji tvořil, a pojí se s vědeckou činností autorů.⁴⁵

Za jednu z nejdůležitějších deskriptivních příruček můžeme označit Akademickou příručku jazyka českého, která popisuje současnou jazykovou normou a obsahuje doporučení, jak ji respektovat.⁴⁶

Jedním z hlavních kritérií, proč se některé kodifikační příručky nemohou stát preskriptivními, je jejich zaměření. Není možné kodifikovat úplně vše, jako příklad můžeme uvést příručky o syntaxi od Grepla s Karlíkem pojmenované Skladba češtiny a

⁴³ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

⁴⁴ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

⁴⁵ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

⁴⁶ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

Skladba spisovné češtiny, ty jsou vnímány jako respektované, ale preskriptivními nejsou.⁴⁷

⁴⁷ Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

2.4 Kritéria spisovnosti

„Spisovný jazyk slouží jako dorozumivací prostředek všem příslušníkům národa ve všech oblastech lidské činnosti. Aby spisovný jazyk mohl plnit nejrůznější úkoly, které jsou naň kladeny, potřebuje bohatou a vnitřně diferencovanou zásobu výrazových prostředků. Musí dávat uživatelům možnost výběru jazykových prostředků, které se pro daný projev (s určitou funkcí) nejlépe hodí.“⁴⁸

Předchozí kapitola objasnila, že za spisovné jsou považovány pouze kodifikované prostředky. Pokud ale má být kodifikace funkční, tedy aby nevycházela ze subjektivních postojů uživatelů, potřebuje nějaké objektivní měřítko, které může využívat k hodnocení jednotlivých jevů. Pokusil se ho vytvořit František Daneš, který ho založil na třech hlediscích: noremnosti, adekvátnosti a systémovosti.⁴⁹

Noremní jazykové prostředky jsou jazykovým společenstvím považované za přijatelné. Existují i výrazy, které jsou na pomezí spisovnosti a nespisovnosti, většinou jsou tolerovány. Dobře hodnocena jsou slova, která jsou v souladu s normou. Lze to vnímat takto: norma v pravopise je ostře vymezená, zatímco norma v ortoepii je volnější.⁵⁰

Jako adekvátní jsou hodnoceny ty prostředky, které splňují funkční potřeby daného společenství. Problémem je, že tyto potřeby bývají rozmanité a mají různý stupeň obecnosti. Hodnotící jazykovědec je musí neustále zjišťovat, musí k nim přistupovat jako ke společenským faktům, s kterými může a nemusí souhlasit. Aby mohl být nějaký prostředek hodnocen kladně, musí ho jazykové společenství potřebovat.⁵¹

Všechny jazykové prostředky lze posuzovat rovněž ze systémového hlediska, které se zaměřuje na daný jev ve srovnání se současnými vývojovými tendencemi.⁵² „Jazykový

⁴⁸HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 60. ISBN 80-7066-869-5.

⁴⁹HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 81. ISBN 80-7066-869-5.

⁵⁰ DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 79. ISBN 978-80-246-1648-3.

⁵¹ DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 80. ISBN 978-80-246-1648-3.

⁵² DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 80. ISBN 978-80-246-1648-3.

system je dynamický a neustále se vyvíjí, proto je nutné jazykové prostředky posuzovat z hlediska jejich místa a funkce v systému. O kterémkoli výrazu, který z jakéhokoli důvodu někdo (třeba spisovatel nebo lingvista nebo humorista), k jakémukoli účelu použije, lze říci, že jde o realizaci výrazu potenciálního, pokud lze prokázat, že neexistuje v (běžném) úzu (nevyskytuje se ani na internetu nebo se tu vyskytuje v minimální míře), ale je systémový.“⁵³

⁵³ ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 29. ISBN 978-80-200-2205-9.

3 Nespisovná čeština

Výklad jazyka nemůže být založený pouze na popisu spisovné češtiny, neboť ta zahrnuje více jazykových vrstev. „Význam znalosti spisovného jazyka je zřejmý, proto při výuce českého jazyka je slangové či nářečové slovo logicky hodnoceno jako nesprávné, stejně jako gramatická či stylistická chyba. Avšak mimo školu, resp. mimo oficiální komunikaci, slang ani nářečí nelze primárně považovat za nesprávné, jsou důležitou součástí našeho národního jazyka.“⁵⁴

Nejen pro lingvistu, ale také pro běžného uživatele jazyka, je zcela přirozené rozdělení jazyka na spisovný (popsaný v předchozí kapitole) a nespisovný, v rámci něhož rozlišujeme územní a sociální nespisovnou češtinu. Regionální diference je oproti jiným jazykům nízká, velkou roli zde hraje vzdálenost od centra, od Prahy, přičemž více odlišností můžeme pozorovat na východě než na západě.⁵⁵

3.1 Obecná čeština

Obecná čeština je interdialektem, který patří mezi nespisovné jazykové útvary, je považována za mnohem důležitější než ostatní interdialekty, a to především proto, že jí mluví více lidí, a také proto, že proniká za hranice Čech i na Moravu.⁵⁶

Její vnímání se v průběhu času různě obměňovalo. Starší lingvistika chápala obecnou češtinu jako lidový, obecný jazyk, nikoli tedy jako jazyk spisovný. Havránek ale už v roce 1934 popisoval obecný jazyk, vyznačující se tím, že nemá územní vymezení. Podle něj se jedná o středočeské nářečí, které překročilo toto teritorium, proto je obecná čeština více nářečím sociálním než místním. Jeho východiskem bylo, že tato podoba češtiny je blízká hovorové formě spisovného jazyka, někdy s ní dokonce splývá.

⁵⁴Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2006, s. 8. ISBN 80-7345-098-4.

⁵⁵ ČECHOVÁ, Marie, Miloš DOKULIL, Zdeněk HLAVSA, Josef HRBÁČEK a Zdeňka HRUŠKOVÁ. Útvary a formy českého jazyka. Čeština - řeč a jazyk: přehled a slovníky. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011, s. 24. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-7235-413-9.

⁵⁶ HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 117-119. ISBN 80-7066-869-5.

Obecná čeština je v dnešní době považována za mluvenou komunikaci, která je spontánního rázu a z hlediska sociálního a územního rozvrstvení je málo příznaková.⁵⁷

Pojednání o obecné češtině v celé její šíři by obsáhlo další odbornou práci, proto se pokusíme vymežit pouze její základní znaky, to především z hlediska syntaktického a z pohledu tvarosloví, hláskosloví a slovní zásoby.

Ze syntaktického hlediska jsou rysy určovány mluveností, spontánností, ale také expresivitou komunikátu. Středem pozornosti jsou syntaktické chyby, které jsou považovány za stylizační nedostatky. Jedná se například o anakolut, kontaminaci, nemotivované osamostatnění větných členů a různá opakování. Typickým českým rysem je vypouštění pomocného slovesa v minulém čase zájmeného podmětu první osoby (já přišel, my věděli).⁵⁸

Slovní zásoba využívá výrazy, které nejsou vždy přijaté do spisovné češtiny, někdy se tomu stává pro jejich původ (*špitál, šponovat*), jindy se jedná o sociálně a regionálně vymezené prostředky, které náleží pouze běžné mluvě.⁵⁹

Hláskosloví používá tyto prvky: *y* místo *é* v adjektivní flexi (*velký* auto, z *mého* rozbitého počítače), *i* místo *é* (*slítnout, polívka, mlíko*), *ej* zaměněné s *y* (*novej* kabát, *takovej chytřej* nápad), protetické *v* (*vokno, von*), krátká výslovnost *u* a *í* (*vidim, šel domu*), zanikání slabičného *l* (*copak Ti to neřek, Petr to už přines*) a v neposlední řadě krácení souhláskové skupiny (*šveska, menovat se, prázniiny*).⁶⁰

Z hlediska tvarosloví se můžeme zaměřit na prvky, které nebyly kodifikovány, nebo naopak na ty, které se do kodifikace dostaly. Za nekodifikované jsou označovány

⁵⁷ Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

⁵⁸ Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

⁵⁹ Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

⁶⁰ Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

bysme, bysem, bysi, sjednocování instrumentálních plurálových deklinací, které jsou zakončeny na *-ma* (*těma nejlepšíma výkonama, zahraničníma cestama, čtyřma návrhama*) a rovněž také rodové rozdíly v plurální adjektivní a zájmené flexi (ty skutečně *dobrý* sportovci, všechny *rozbitý* vokna). Mezi kodifikované patří například tyto: první slovesná třída typu *mažu, mažou*, možnost *píši* je dnes považována za knižní, čtvrtá třída *trpí, sází, prosí*, třetí třída *ukazuju, ukazujou*, nominativ plurálu maskulina s koncovkou *-i* (všichni *lidi*). Za nespisovné je zatím považován lokál plurálu maskulina a neutra s koncovkou *-ách* (na *plechách, v kolečkách*) nebo koncovka *-ej* u třetí osoby plurálu (*sázej, prosej*).⁶¹

⁶¹ Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

3.2 Interdialekty, dialekty

Česká nářeční soustava se skládá ze čtyř primárních skupin nářečí – českého, hanáckého, moravskoslovenského, lašského. Česká nářeční skupina je územně vymezena celými Čechami, pokud odmyslíme okrajové oblasti pohraničního území, ta byla dříve převážně německá a dnes jsou nářečně velmi různorodá. Hanácká skupina náleží střední a západní Moravě, jedná se přibližně o čtyřúhelník Zábřeh, Přerov, Znojmo, Jihlava. Moravskoslovenská skupina zahrnuje východní a jihovýchodní Moravu (Valašsko, Slovácko). Poslední, tedy lašská nářečí, zaujímají severovýchodní Moravu – okolí Opavy, Ostravy, Frýdku-Místku, Frenštátu pod Radhoštěm, Štramberku a Příbora.⁶²

Nejdůležitějšími znaky, které nářečí diferencují, jsou rozdílné střídnice za staré *y* (*i*), *ú* a *aj*. Česká nářečí místo *y* a *i* využívá *ej* (*dobrej, mlejn, vozejk*), za *ú* je *ou* (*mouka, voni, nesou*), za *aj* je *ej* (*dej, nejlepší*). Hanácká skupina místo *y* a *i* užívá *é* (*dobré mlén, vozék*), za staré *ú* je *ó* (*móka, voni nesó*), za *aj* je *é* (*dé, nélepší*). Moravskoslovenská nářeční skupina zachovává *y*, *i*, *ú* a *aj* (*dobry, mlýn, vozík, múka, oni nesú, daj*). Lašská skupina si počíná podobně jako moravskoslovenská, pouze střídnice krátí (*dobry, vozik, muka*).⁶³

Česká nářečí rozdělujeme na středočeské, jihozápadní, severovýchodní a jihovýchodní. Jihozápadní podskupina je zvláštní ustrnulými přivlastňovacími adjektivy, která využívají *-ovo, -íno, -ino* (*tatínkovo bratr, sousedovo zahrada, sestřino děti*), dalšími typickými znaky je – disimilace sykavek (přes zimu > *přej* zimu, učeš se > *učeš* se), vyrovnání koncovky 6. p. sg. mužského a středního rodu měkkého skloňování zájmen se skloňováním tvrdým (*vo našom, f čom*). Severovýchodočeská podskupina využívá hláskové změny *v > u* (*prauda, oušem, slaunej*), častou koncovkou je *-oj* v 3. a 6. p. sg. místo *-ovi* (k *pánoj, vo pánoj, vo psoj*) a v 7. p. sg měkkých typů substantiv ženského rodu je koncovka *-ej* (*ulicej, dlaněj, kostěj*). Jihovýchodočeská podskupina se vyznačuje krácením samohlásek v jednoslabičných a dvojslabičných slovech (*blato, rana*), kromě toho *šč* místo *šť* (*ešče, dešč, ščípat*). Všechna tato nářečí se dále dělí na

⁶² HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113. ISBN 80-7066-869-5.

⁶³ HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113. ISBN 80-7066-869-5.

podskupiny – jihozápadočeské na chodské na Domažlicku, severovýchodočeské na podkrkonošské, jihovýchodní na jemnické.⁶⁴

Nářečí na Moravě jsou hanácká, moravskoslovenská, lašská. Hanácká skupina zachovává *šč* místo *šť* (*ščestí, ščáva*), krátí samohlásky (*blato, vrana, mak*) a infinitivy (*lhat, pit*), v přičestí minulém vynechává *l* (*nes, řek*), typickými jsou koncovky *–ó, –ijó, –ajó* (*nesó, prosijó, volajó*). Moravskoslovenská podskupina zachovává *a, u* a *ú* po měkkých souhláskách (*ležat, kuřa, prasa, cuzí, palicu*), nezúžené *é* (*dobré mléko*), asimilaci *zh* a v 3. a 6. p. pl. substantiv koncovky *–om* a *–och* (*súsedom, pekařom, súsedoch, pekařech*). Lašská nářečí (kromě zmíněných znaků ostatních moravských nářečí) se vyznačují spojením s průvodní samohláskou (*žulty, vylk, Peter*), za *t, d'* je *ć, dź* (*ćicho, dać, chodźic*), trvá měkké *ś, ź* (*śeno, źima*), *ne* se vyslovuje jako *ňe* (*ňecky, ňepiš*) a 2. p. pl. muž. substantiv má koncovku *–uv* (*synuv, pekařuv*). Stejně jako ta česká se i moravská nářečí dále dělí na podskupiny – hanácká na centrální, jižní, západní a východní, moravskoslovenská na jižní podskupinu slováckou, severní valašskou, okrajový západní pás a jižnější nářečí dolské, lašská na opavskou, ostravskou a jižní podskupinu.⁶⁵

V Čechách a na Moravě se vytvořily čtyři interdialekty – obecná čeština, obecná hanáčtina, obecná moravská slovenština a obecná laština. „*Interdialekt je dorozumivacím útvarem mladší a střední generace na venkově nebo jazykem obyvatelstva venkovských měst.*”⁶⁶

Moravské interdialekty jsou oproti obecné češtině výrazně nestabilizované. Existují jen některé prvky, které postihují mluvčí moravského původu – skupina *šč* za *šť*, výslovnost *zme, kubme, g ránu*, zkracování samohlásek u jednoslabičných a dvojslabičných slov (*maka, žaba*), lexikální moravismy (*fčil, zavazet, spíš, bývat, gde, kostka, kél*), 3. os. pl. přéz. na *ou* (*oni kupujou, dělajou*) a podoby typu *g* (*Bojkovicám, v Bojkovicách*).⁶⁷

⁶⁴ HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113-114. ISBN 80-7066-869-5.

⁶⁵ HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 114-116. ISBN 80-7066-869-5.

⁶⁶ HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113-114. ISBN 80-7066-869-5.

3.3 Slang, profesní mluva, argot

Vyjadřování sociálních, profesionálních nebo zájmových skupin dalo vzniknout nespisovné formě jazyka, která se nazývá slang. Dělíme ho na profesní, zájmový a argot, který je považován za slang společenské spodiny.⁶⁸

Profesní slangy vznikají z potřeby úspory času, citového zaujetí a příslušnosti k nějakému prostředí.⁶⁹ Jako typické příklady na území Čech a Moravy můžeme uvést hornický, hutnický, železničářský, zednický, řemeslnický, ale také lékařský a muzikantský.⁷⁰ Jsou to nespisovné pracovní odborné termíny, které nemají expresivní charakter. Od slangu zájmového jej odlišuje právě expresivita. Odbornost nelze vázat pouze na spisovnou formu jazyka. Z hlediska odborného vyjadřování totiž vždy není jasná hranice mezi spisovností a nespisovností. Jedná se o specializovanost v určitém oboru, čemuž mohou posloužit i prostředky slangu.⁷¹

Zájmový slang se definuje jako soubor zvláštních lexikálních a frazeologických prostředků, kterými mluví určitá zájmová skupina. Vyznačují se expresivitou, záměrnou deformací lexikálních prostředků, metaforičností a velkou synonymností a variabilitou. Někdy je těžké rozlišit slang zájmový a profesní, příkladem je slang sportovní. Leckdy mívá formu obou druhů: mohou ho používat lidé, kteří mají sport pouze jako zájmovou činnost, zatímco aktivní sportovci a odborníci jsou profesionálové, právě proto od sebe lze tyto dvě skupiny jen těžko oddělit.⁷²

⁶⁷ HRBÁČEK, Josef. Obecná čeština a jiné interdialekty. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 119. ISBN 80-7066-869-5.

⁶⁸ HRBÁČEK, Josef. Nespisovné jazykové prostředky (slangové a argotické). Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 121. ISBN 80-7066-869-5.

⁶⁹ Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

⁷⁰ HRBÁČEK, Josef. Nespisovné jazykové prostředky (slangové a argotické). Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 121. ISBN 80-7066-869-5.

⁷¹ Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

⁷² Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

Argot je označením mluvy „podsvětí“. Důležitým znakem je, že význam jednotlivých slov nemusí být nezasvěceným patrný. Český argot se vyvíjel společně s německým, který se nazývá rotwelsch a byl popsán už ve třináctém a patnáctém století v prvních německých slovnících, označení se původně používalo pro žebráky a zloděje. I přes to, že tyto dva argoty jsou provázány, český argot je (na rozdíl od toho německého) charakteristický více než polovinou domácích slov. Jako základní pravidlo vzniku byl používán posun významu, tedy metafory a metonymie (synekdochy). Mnoho slov používalo jako označení některou z typických vlastností. Jako příklad můžeme uvést *bělka*, což bylo mléko, všem je jasné, že se tak nazývalo podle bílé barvy, kterou má.⁷³ I když některá slova nelze bez kontextu pochopit, není argot vzdálen většinové společnosti. To je důvodem, proč některé argotismy zobecněly.⁷⁴

Pro naši práci jsou důležité slangismy mládeže, které byly zachyceny v sedmdesátých letech dvacátého století v Českém jazykovém atlase. Argot má ale mnohem starší tradici, jednou z novějších knih věnované vězeňskému argotu je *Jak se mluví za zdmi věznic* od Radkové.⁷⁵

⁷³ Poznámky k argotu a vybraným slangům. Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2006, s. 21-37. ISBN 80-7345-098-4.

⁷⁴ Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

⁷⁵ Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

4 Technika mluveného projevu

Každá aktivita, kterou v životě vykonáváme, vyžaduje určitou techniku a dovednost. Ačkoliv si to mnozí neuvědomují, tak i pro nás naprosto samozřejmá záležitost, jakou je mluvení, vyžaduje specifické postupy k jejímu úspěšnému zvládnutí.

„Tady bychom rádi připomněli jednu důležitou věc. V českém prostředí, snad někdy i vinnou školy, bývá někdy zvykem nedoceňovat záležitosti správné, pečlivé výslovnosti. Vinnou malé péče věnované zvukové stránce sdělení mnohé, jinak dobře připravené projevy vyznívají nekultivovaně nebo dokonce nesrozumitelně. Špatný přednes tak může zkazit celkový dojem z vystoupení, jemuž jeho autor jinak věnoval značné úsilí.“⁷⁶

Proces mluvení je složitý a někteří lidé ho plně nezvládají například ze zmiňovaného technického hlediska. Eva Hájková se k tomu v Rétorice pro pedagogy vyjadřuje takto: *„Abychom mohli mluvit, musíme se naučit využívat činností tzv. mluvidel. Za mluvidla považujeme všechna tělesná ústrojí podílející se na realizaci zvukové podoby řeči. Jsou to ústrojí dechové (respirační), ústrojí hlasové (fonační) a ústrojí artikulační.“⁷⁷*

4.1 Respirace

Předpokladem mluvení je v první řadě dýchání – pokud chceme dobře ovládat řeč, musíme zvládat i dýchání. Běžně se respirace rozděluje na žeberní, bránicovou a smíšenou, kterou využíváme nejvíce (je považována za nejvhodnější především z hlediska hlasu a řeči). Velkou výhodou můžeme spatřovat i v bránicovém dýchání. To je vhodné především proto, že při něm můžeme mít uvolněná ramena a krční páteř, což vede k uvolněné horní části těla, lepší ovladatelnosti břišních svalů. Břišní svaly lépe drží pevný a plynulý výdechový proud, my jsme tedy schopni dobrého mluvního výkonu při fyzické námaze i po ní.⁷⁸

⁷⁶ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Od námětu k stylistickému ztvárnění textu. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 17. ISBN 80-200-0589-7.

⁷⁷ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 27. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁷⁸ ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 36. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

Z hlediska hlasu a tvoření řeči je důležitý poměr vdechu a výdechu. V různých situacích se liší – pokud spíme, je to 2:3, při mluvení to může být až sedmkrát větší (1:7, 1:12).⁷⁹

Čeština je jazykem, který používá k tvoření mluveného úseku výdechový proud, právě z toho důvodu je třeba se s ním naučit pracovat. K tvoření řeči využíváme také přídechu, který se řadí do řečové logické pauzy. Spočívá především ve správném načasování, které zamezí tomu, že nám dojde dech.⁸⁰

Správné dýchání se dá posilovat pomocí dechových cvičení. Pokud jich chceme využívat, musíme si uvědomit, že dýchání má tři fáze: vdech, výdech, pauzu. Nemusíme ale využívat pouze dechových cvičení, protože k prohlubování dechu, tedy zvýšení kapacity plic, přispívá také sport. Na závěr je třeba zmínit, že dýchání ve velké míře ovlivňuje vzpřímené držení těla.⁸¹

4.2 Fonace

Popsat hlasové ústrojí není nic jednoduchého, ovšem pro potřeby naší práce plně postačí, že hlasivky se nachází v hrtanu, přibližují se, oddalují, napínají a povolují, tím se mezi nimi mění hlasová štěrbina, kterou prochází výdechový proud. Když prochází hlasivkami, naráží do nich, čímž je rozkmitá, čímž následně v prostoru hlasivek (vlivem vzduchu) vzniká primární, hlasivkový tón. V žádném případě to není plný hlas, který při mluvení vydáváme, ten je zesilován až v nadhrtanových dutinách. V nich se vlivem vzduchu, který se odráží od kmitajících hlasivek, k němu přidávají svrchní harmonické tóny, které v konečné fázi přispívají k tvoření lidského hlasu.⁸²

Eva Hájková v Rétorice pro pedagogy vystihuje hlas takto: *„Hlas je tedy složený zvuk, individuálně zabarvený podle počtu, výšky a síly svrchních harmonických tónů rezonujících společně se základním tónem. Protože nenajdeme lidi s absolutně*

⁷⁹ ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 37. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁸⁰ ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 37. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁸¹ ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 38. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁸² ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 36. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

totožnými a stejně rezonujícími nadhrtanovými dutinami, nenajdeme také lidi s absolutně stejným zabarvením hlasu.“⁸³

Hlavní rozdíl v hlase spatřujeme mezi pohlavími. Mužské hlasivky jsou oproti ženským větší, ale ženské kmitají rychleji než ty mužské, proto ženy mívají vyšší hlas než muži.⁸⁴ Výšku hlasu tedy nejvíce ovlivňují fyzické předpoklady, ačkoli v jisté míře ji můžeme ovlivnit také my záměrnou změnou výdechového proudu. Nemusí se tak dít ale pouze cíleně, nýbrž i nezáměrně například v důsledku nervozity. Když zesílíme výdechový proud, zvětšíme tím velikost kmitů hlasivek, což způsobí silnější hlas.⁸⁵

Pro správnou funkci hlasivek, především z hlediska zdraví, jsou důležité hlasové začátky. Nejvhodnější jsou tzv. měkké hlasové začátky, protože při nich dochází k pomalejšímu rozkmitání hlasivek. V některých případech ale dochází k tzv. rázu, kdy dojde nejprve k prudkému nárazu do hlasivek, který je teprve potom rozkmitá. Prudký náraz se stává běžně při vyslovení samohlásek na začátku slova, někteří lidé ale tímto způsobem mluví, i když se nejedná o slova, která by začínala samohláskou. Takový způsob mluvení je škodlivý, ne ovšem samotným nárazem, ale námahou, které jsou hlasivky vystavovány.⁸⁶

Každý z nás má jedinečný hlas, o který by se měl starat, právě touto péčí se zabývá hlasová hygiena. V životě můžeme dodržovat několik jednoduchých zásad, které nám pomohou. V *Rétorice pro pedagogy* jsou zmiňována následující pravidla: „*Nemluvíme v nevětraných a zakouřených místnostech nebo v prašném prostředí. Nepřekřikujeme okolí. Neriskujeme teplotní šoky. Nepřecházíme respirační onemocnění. Při nachlazení dodržujeme absolutní hlasový klid. Po hlasovém klidu se pomalu a postupně*

⁸³ HÁJKOVÁ, Eva. *Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁸⁴ HÁJKOVÁ, Eva. *Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁸⁵ HÁJKOVÁ, Eva. *Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁸⁶ HÁJKOVÁ, Eva. *Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 38. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

rozmlouváme. Nezříkáme se různých lidových doporučení ani bylinných přípravků pro uvolnění a zklidnění hrtanu a hlasového ústrojí.“⁸⁷

4.3 Artikulace

„Artikulace je asi nejznámější pojem z techniky řeči, používaný často i obecně bez ohledu na cvičení mluvních technik. Běžně jim rozumíme výslovnost jako takovou. Artikulačním ústrojím však máme na mysli trochu více, a to soubor všech orgánů, které se podílejí na úpravě, modifikaci primárního hlasu vycházejícího z hrtanu.“⁸⁸

Komunikace s druhými lidmi může být narušována mnoha problémy, samotné porozumění sdělení však může znemožnit i špatná artikulace. Pokud mluvíme s někým, kdo špatně artikuluje, rozumíme méně, než by tomu za normálních podmínek bylo. Artikulace je jednou z věcí, která nemusí být správná i přes mnohé snahy ji změnit, neboť ji ovlivňuje hned několik věcí.

Nejdůležitějším artikulačním orgánem je jazyk.⁸⁹ Ten pomocí svého hřbetu, kořene, hrotu spoluvytváří velkou část hlásek. Jistou část práce zastávají i horní zuby, tvrdé, měkké patro a horní ret, tyto části našeho těla jsou označovány za tzv. artikulační základnu. Správná artikulace závisí na všech těchto částech. Některá slova můžeme vnímat jako složitá, což je ovlivněné především hláskami, které se v něm vyskytují. Hlávky dělíme na samohlávky a souhlávky, nejproblematictější jsou vnímány souhlávky r a ř. Častým jevem spojovaným se souhlávkou r je ráčkování. Dochází k němu v případech, kdy čípek nebo okraj hřbetu jazyka kmitá pod měkkým patrem. Pokud má dítě problémy s artikulací, neměli bychom se bránit logopedické prevenci, všechny chybné návyky se velmi špatně odstraňují. Rodiče nemusejí být schopni je potlačit a dítě si pak může nést tento problém po celý život.⁹⁰

⁸⁷ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 36 - 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁸⁸ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 42. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁸⁹ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 44. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁹⁰ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 44. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

Pro samohlásky je nejdůležitější poloha a pohyb jazyka. Když je vyslovujeme, necháváme výdechový proud volně projít dutinou ústní, jazyk a ústa jim dodávají výšku a zabarvení. Nejčastější chyba je spojována s otevřením pusy. Někteří lidé mluví tzv. skrz zuby, k čemuž dojde, pokud vyslovuje *a, e, i* jazyk je vepředu, vzhůru ke klenbě. *A, o, u* zaznamenává opačný postup – jazyk je vzadu, vzdálen od přední části klenby.⁹¹

Souhlásky můžeme rozdělit podle několika kritérií. Z hlediska výdechového proudu se dělí na zavřené, úžinové, polozávěrové. Dále je můžeme dělit podle místa, kde se tvoří – retoretné, retozubné, dásňové, tvrdopatrové, měkkopatrové, hrtanové. Český jazyk je specifický znělými a neznělými souhláskami. Znělé jsou B, V, D, Ď, Z, Ž, G, H, hlas při nich zaznívá, oproti tomu neznělé, kterými jsou P, F, T, Ť, S, Š, K, CH, jsou tvořeny větší silou a hlas je minimální.⁹²

⁹¹ HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 45. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁹² HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 50. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

Analytická část

V analytické části budeme analyzovat připravené a nepřípravené mluvené projevy žáků základní školy a gymnázia. Tyto mluvené projevy rozebíráme z hlediska zvukové, morfologické a lexikální roviny. Délka výstupů byla přibližně pět minut, některé byly připravené z domova na zadané téma, jiné byly zadané až ve škole.

Zde jsou uvedeny symboly, které jsou v prepisech použity. Můžeme je najít ve skriptech Evy Hájkové – *Zvuková stránka češtiny*.⁹³

→ nekoncová intonace

↓ klesavá intonace

↑ stoupavá intonace

_ hezitační zvuk

5 Mluvené projevy žáků Gymnázia Jeronýmova

5.1 Přípravené mluvené projevy

V této kapitole rozebereme připravené mluvené projevy žáků gymnázia. Pro výstup měli žáci doma zpracovat téma osobnosti Václava Havla. Sami si mohli zvolit, zda o něm chtějí mluvit v souvislosti s jeho mládím, dílem, rodinou nebo politikou. Projevy budou v následujících podkapitolách analyzovány z hlediska několika zmiňovaných rovin – zvukové, morfologické, lexikální.

5.1.1 Zvuková stránka

Největším problémem z hlediska zvukové stránky jsou hezitační zvuky, kterých bylo nespočet. Pro žáky a studenty představují získaný čas na promyšlení toho, co chtějí říci, případně slouží i k rozpomenutí, na posluchače ale působí rušivě. Nejvíce si toho můžeme všimnout u studentky č. 4: „*Kolem _ dvaceti let začal publikovat _ články v časopisech a _ v šedesátých letech tvoří _ dramata a dostává → se do → popředí národní scény* ↓.“ Její projev byl krátký, ale plný těchto prostředků. Důvodem může být

⁹³ HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny: úvod do fonetiky a fonologie*. Vyd. 2. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 36 s. ISBN 978-80-7372-294-4.

jak malá připravenost či nedostatečné komunikační (intelektuální) schopnosti, tak ale i nervozita, která na studentce byla očividná (projevovala se především mimojazykově).

U některých mluvených projevů bylo znatelné krácení samohlásek: *například, tatinek*. Student č. 5: „*Takže Havel se → narodil v roce třicet šest do → úspěšné rodiny↓, členové rodiny podnikali například do → filmu, jeho dědeček Václav Havel vybudoval palác Lucerna ↑.*“ Tento projev je neobvyklý i ukončováním vět, ty totiž nekončí klesavou kadencí, jak tomu má být. Posluchač tak nedokáže rozpoznat, kde končí jednotlivé věty, a výstup působí jako jedno souvislé souvětí.

V menší míře bylo zaznamenáno vynechávání souhlásek. Studentka č. 2 řekla: „*Takže dyž byla druhá světová válka, tak Václav Havel nebydlel v → Praze, ale byl na → jejich sídle ve Zlíně, potom roku, jo po → druhý světový válce jim začli brát majetek a _ začli stíhat jednotlivý členy rodiny, Václav a jeho bratr nemohli studovat, a → takže Václav šel studovat chemickou střední školu, ale maturitu získal až potom při dálkovým studiu, když pracoval ↑.*“ Z projevu bylo znatelné, že si je chyby vědoma, protože jak si můžeme všimnout, v dalším úseku souvětí už vyslovuje správně. Tento jev bych přisoudila obecné češtině, kterou jsou studenti zvyklí mezi sebou v běžné mluvě používat.

Jednou ze zásadnějších chyb bylo tempo projevu. Zbytečně rychlá řeč způsobovala problémy s výslovností, tvořením pauz na nesprávných místech, rozostřování hranic slov apod. Studenti se snažili své výstupy co nejrychleji ukončit, přestože na ně patrně byli zvyklí. Na nervozitě se podílí i přítomný pozorovatel, to také můžeme vidět jako jeden z důvodů, proč se více nesoustředili na pomalejší řeč (případně i správnou výslovnost v souladu s ortoepickou normou).

5.1.2 Morfologická stránka

Václav Havel byl tématem, které si žáci měli připravit doma. Splnění zadání hodnotíme pozitivně, neboť se vyskytovaly pouze malé chyby v skloňování a časování, mluvčí se tedy nedopouštěli chyb vyplývajících z nekvalitní přípravy. Jedním z pozoruhodných zaznamenaných jevů je „*Během jeho studia se → připojil ke → skupině Šestatřicátníci a tehdy začal poprvé tvořit literaturu a napsal pár básnických sbírek a kritická díla ↓.*“ Student využil nominativ jmenovací, který nemůžeme považovat za nedostatek. Nelze s jistotou určit, jestli užití tohoto tvaru bylo dáno nervozitou, nebo zda bylo následkem nejistoty ohledně správné koncovky. Nejedná se o běžně užívané slovo, ani o obecně

známý název, proto se můžeme domnívat, že se student snažil vyhnout případné chybě ve skloňování. Mohlo by se rovněž jednat o tendenci neskloňovat „neznámé“ názvy. V dnešní době je jazyk výrazně ovlivňován působením „globalizace“ (například na sociálních sítích jsou děti často konfrontovány s různými světovými značkami, jejichž názvy se zvláště na internetu obvykle neskloňují).

Koncovky jsou u některých projevů nespisovné. Studentka č. 2 má svůj projev v tomto ohledu nekultivovaný. Můžeme to uvést na mnoha příkladech: „*jo po → druhý světový válce jim začli brát majetek a _ začli stíhat jednotlivý členy rodiny*“ nebo „*a bylo jakože kriticky založený*“

5.1.3 Lexikální stránka

Nyní se zaměříme na užitou slovní zásobu. V mnoha částech studenti používali slovní spojení, která bych čekala až od starších žáků. Samozřejmě to může být způsobené tím, že měli čas se připravit. Mohli využívat různé zdroje, do jaké míry z nich čerpali, nebylo dále zjišťováno. Je možné, že některé pasáže byly opisovány, následně naučeny z paměti. Můžeme si toho všimnout na příkladech: Studentka č. 1 využívá slova „*angažovat*“. Nevylučuji, že by ho znala, ale pokud by byl mluvený projev nepřipravený, určitě by ho nahradila jiným slovním spojením, jako je například hrát v divadle. Studentka č. 2 uváděla v jedné pasáži „*_ Jeho první vystoupení bylo v Dobříši a bylo jakože kriticky založený*“, studentka se snažila, aby projev působil více kultivovaně, oproti tomu výraz *jakože* kultivovanosti ubírá, během přípravy se mluvčí snažila začlenit stylově vyšší prostředky, které během projevu byly narušovány výplňkovými slovy a hezitačními zvuky. Pravděpodobně se tedy nejednalo o běžně užívané spojení.

V mluvených projevech nebyly použity žádné vulgární výrazy. Naopak většina studentů, kromě třech, používala familiární výrazy (zdrobněliny) – *maminka, dědeček, strýček*. Uvedu na příkladu studenta č. 7: „*Jeho tatínek byl stavitel ↑, ale také jeho tatínek, tedy Václavův dědeček byl stavitel ↑, ten vybudoval například palác Lucerna ↓. _ Jeho strýček se → angažoval ve → filmu ↓, založil filmové studium v → Barrandově a jmenoval se Miloš ↓. _ Václavova maminka se → jmenovala Božena a působila jako umělkyně ↓.*“ Tento mluvený projev působí jednotně, protože většinu členů rodiny zmiňuje zdrobnělinou. Oproti tomu studentka č. 1 deminutivum používá v jednom souvětí, ale v dalším už ne: „*_ Jeho dědeček _ ze → strany otce byl taky architekt ↓ a*

dědeček ze → strany matky byl diplomat ↓.“ ale v další větě už se od tohoto odchyluje: „ *_ Jeho → strýc založil – ve → studiu Barrandov a _ Václav Havel měl ještě bratra a ten se → stal potom vědcem ↓.* Slovo *dědeček* je běžné při označení prarodičů, ale studentka používá v další větě označení *strýc*, nejspíše pouze z toho důvodu, že si sama uvědomuje, že označení „*strejda*“ je hovorové a *strýček* je označením velice subjektivním, neboť jej využijeme spíše pro označení osoby velmi blízké.

Ve všech rozebíraných mluvených projevech se neustále opakuje jméno Václav Havel. Mluví se ho mohli snažit nahradit (např. osobním zájmenem), aby vlastní jméno v projevu nepůsobilo tak rušivě. Nadměrné opakování jiných slov si nevšímáme, alespoň ne v takové míře – ostatní slova (spojení) se v každém projevu opakovala maximálně dvakrát. Rušivě však mohlo působit i opakování s nižší frekvencí. Jako příklad můžeme uvést projev studentky č. 1, která uvedla slovo *mluvit* dvakrát za sebou v jednom souvětí. : „*Takže já jsem si vybrala etapu mládí ↑ a hlavně z důvodu toho ↓, že se o tom tolik nemluví a přijde mi ↓, že jako v souvislosti s Václavem Havlem se → mluví o → té politické angažovanosti a ne tolik → o → tom, jak se k → tomu dostal ↓.*“

Někteří studenti během svých výstupů prokázali bohatost své slovní zásoby, která byla rovněž i přiměřená, přesto se neubránili užití mnoha výplňkových slov. Domníváme se, že je žáci využívali, aby si mohli rozmyslet, o čem budou následně mluvit. Výplňkovými slovy získávali čas – snažili se vzpomenout, jak mají navázat a čím mají pokračovat. Téměř v každém projevu se vyskytovalo *jakože, jako, tedy, no*. Studentka č. 2 je typickým příkladem: „*_ Pak potkal skupinu Šestatřicátníků a, no, začíná zkoušet, jakože psát ↓. _ Jeho první vystoupení bylo v Dobříši a bylo jakože kriticky založený.*“ Z tohoto důvodu některé výstupy působily nekultivovaně, i když to určitě nebylo záměrné.

5.2 Nepřipravené mluvené projevy

V této podkapitole budou zhodnoceny mluvené projevy, které si žáci nepřipravovali. Měli pouze minimální čas na promyšlení hlavních bodů. Hodnotit se je opět pokusíme z hlediska následujících jazykových rovin – zvukové, morfologické a lexikální.

5.2.1 Zvuková stránka

Mohli bychom předpokládat, že mluvené projevy budou plné hezitačních zvuků, a to především proto, že studenti neměli skoro vůbec žádný čas na promyšlení. Dostali pouze dvě minuty na přípravu bodů, které chtějí zahrnout do promluvy. Projevy se bez těchto jevů zcela neobešly, ale nebylo jich tolik, kolik bylo předpokládáno.

Výrazně se opět projevovalo krácení samohlásek. Jako příklad uvádím část projevu studentky č. 2, u níž jsme si tohoto jevu mohli všimnout opakovaně, konkrétně v těchto slovech: *myslim, nařídila, lip, třidení*. Nepovažuji to za problém, který by se u ní stal ojediněle, neboť v celém jejím výstupu se krácení několikrát opakovalo a navíc „pravidelně“ u stejných slov.

Společným rysem s připravenými projevy bylo vynechávání souhlásky před jinou závěrovou souhláskou. Jako zajímavý fakt shledáváme, že se ale v obou případech nejednalo o stejné mluvčí. I přesto, že studentka č. 4 se v připraveném projevu této chyby nedopouští, v nepřipraveném říká: „*_ Když si budu říkat, že nebudu mít de bydlet, tak fak nebudu mít de bydlet* ↑.“ Naopak studentka č. 2, která se této chyby dopouštěla v připraveném projevu, si pravděpodobně uvědomila svou chybu a snaží se mluvit správně.

Studentka č. 1 se dopouští redukce souhlásky *d* ve slově *hodně*: „*Já vždy když jedu s rodičema autem* ↓, *honě koukám kolem sebe*.“ Student č. 3 se dopouští stejné chyby: „*Budeme mít totiž určitě honě nových strojů, _ které nám budou pomáhat v* → *životě*.“ a „*Bude totiž málo dětí, protože honě lidí nebude mít peníze na* → *to, aby měli děti*.“

Studentka č. 2 vlivem nedbalé výslovnosti vyslovuje ovzduší bez souhlásky *v*: „*Chtěla bych dělat letušku*↓, *tím budu ale také ničit ozduší, protože letadlo není pro* → *životní prostředí dobré* ↓.“

Student č. 3 vyslovuje slovo jednodušší jako *jednoduší*, což by nejspíše udělalo mnoho mluvčích: „*Život na naší planetě za* → *sto let bude mnohem jednoduší než teď* ↑.“ V

České výslovnostní normě to není definováno jako chyba, nýbrž: „*Dvě souhlásky stejné se vyslovují zjednodušeně (tj. jako souhláska jediná) všude tam, kde již necítíme sklad slova (nejčastěji na příponovém švu), srov. slova jako Anna, panna, kamenný, plamenný, účinný, měkký, cenný, babiččin, hrdliččin, leccos, vyšší, nižší mohou mít podoby [ana], [kamený], [plamený], [účiny], [mňekí], [cený], [babičin], [hrdličin], [lecos], [viší], [niší].*“⁹⁴

Velké zlepšení můžeme slyšet v rychlosti mluvení. Studenti se snažili mluvit pomaleji, ale to může být způsobené také tím, že věděli, že mají vymezený časový úsek pět minut, který se nepodařilo nikomu splnit. Všechny projevy se vyznačovaly kratším časovým promluvovým úsekem. Je vidět, že studenti nejsou příliš zvyklí mluvit „spatra“, což hodnotíme jako negativum.

5.2.2 Morfologická stránka

Z hlediska morfologické stránky tu opět můžeme najít chyby ve skloňování a časování: „*Jenže taky budeme víc nešťastný.*“ V některých větách je chybně užito sloveso.: „*Já bych tohle nepřežil, protože potřebuju povídat pořád s → někým ↓.*“ Hodilo by se jině, na posluchače to pak může působit tak, že mluvčí nezná význam.

Ve větší míře se zde objevují hovorové prvky: *lítat, budem, přeju, líp.*

5.2.3 Lexikální stránka

V připravených výstupech jsme zmiňovali, že žáci v některých případech používali takovou slovní zásobu, kterou bych čekala od starších studentů. V nepřipravených výstupech se potvrdilo, že to bylo tím, že žáci měli výstupy připravené, čerpali z nějakých zdrojů, které volbu výrazů ovlivnily. V nepřipravených výstupech mluvčí používali slovní zásobu výrazně jednodušší.

V mluvených projevech si můžeme všimnout prvků obecné češtiny a univerbizace. Uvádím na příkladu studenta č. 3: „*– Pak teda možná nebudu muset dělat přijímačky na → střední jako ted’.*“ který využil prostřednictvím slov *přijímačky* a *střední* zkracování víceslovných výrazů (univerbizace). Obecná čeština je zde především v koncovkách slov, tedy kupříkladu *-ej* namísto *-ý* u studentky č. 4: „*Každej by → si*

⁹⁴ HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 31. ISBN 80-85827-93-X

měl říkat ↓, že život na naší planetě za sto let bude mnohem lepší než dnes ↓,“ nebo student č. 5: „Za sto let budu mít jeden velký problém ↓.“

Žáci se snažili mluvit bez vulgarismů, nezaznamenáváme žádné, což logicky vyplývá z toho, že se jednalo o projev přednesený ve škole při vyučování. Jako překvapující můžeme shledat, že zde nebyly použity žádné familiární výrazy, zdvořiliny.

Student č. 6 zmiňuje názor, který působí jako převzatý, protože sám na konci dodává, že si vlastně ani nemyslí, že by to tak vše mohlo být. Navíc využívá ustálená spojení, která s ohledem na věk působí „odposlouchané“ (např. od rodičů). *„Třeba se vše obrátí ↑, jakoby vrátí. Najednou lidé nebudou jezdit autem a nebudou létat na → dovolené. _ Všichni budeme doma. _ Budeme se věnovat rodině a nebudeme toužit po → poznání něčeho jiného, protože už to bude vše prozkoumané ↑. Každý si bude říkat ↓, že je zbytečný někam jezdit ↓, protože už → to viděl někdo před námi a my musíme být jedineční.“*

Ačkoliv žáci neměli téměř žádný čas na přípravu, jejich výstupy se nevyznačovaly opakováním slov. Stávalo se to pouze ve výjimečných případech, příkladem nám může být studentka č. 2: *„_ Prostě by neexistovaly normální popelnice, ale byly by popelnice jen na → tříděnej odpad.“* V tomto případě by se to ale nemuselo považovat za opakování, neboť je možné, že studentka chtěla záměrně zdůraznit tento výraz.

6 Mluvené projevy žáků Základní školy Sokolovská

6.1 Připravené mluvené projevy

Žáci si připravili mluvené projevy na téma knih, seriálů a filmů. Stejně jako žáci gymnázia měli mluvit pět minut, což se jim většinou nepodařilo naplnit.

6.1.1 Zvuková stránka

Z hlediska zvukové stránky projevů si studenti vedli velmi dobře. Zmíňme například správně dělané pauzy ve větách. Za každou větou většinou byla klesavá kadence a posluchač dobře rozpoznal, kde končí, což zjednodušilo porozumění. Někteří žáci ale svůj projev říkali v dlouhých souvětích.

Stejně jako u mluvených projevů žáků gymnázia si můžeme jako hlavního nedostatku všimnout krácení samohlásek. Především studentka č. 2 v jedné pasáži: *„Paní Nyklova*

je starší pani která prodava v pekarně ↓. Dříve měli něco jako smíšené zboží ↓.“ Je ale poněkud zarážející, že tuto chybu dělá jen v této pasáži a dále mluví správně.

Student č. 1 využívá protetického v před samohláskou o, což je charakteristické pro obecnou češtinu. Můžeme uvést na příkladu dvou vět: „*Tato ředitelka vyhazuje děti z voken ↓, tomu by nikdo nevěřil.*“ a „*Otec, podvodník, prodává vojeté auta, a → k → tomu se jmenují Kazisvětovi ↓*“ Dopouští se i dalších chyb, kupříkladu předložku z zaměňuje za s: „*Matylda je sice malá dívinka, ale má jedno velké tajemství, které nikdo s → její ignorantské rodiny vlastně nechce akceptovat ↓.*“ Stejnou chybu najdeme i u studentky č. 3: „*Je to o → malém kouzelníkovi, který dostane dopis s Bradavic ↑, jenže najde ho jeho strýc a → ten ho zničí.*“ Zdůvodnit si to můžeme tím, že studenti si tento mluvený projev připravovali sami doma, poté se ho snažili učit nazpaměť. V písemném projevu si pisatel nemusí uvědomit, že se dopouští chybného předložkového spojení, zatímco v mluveném projevu je to zřejmější. Je třeba dodat, že ani jeden z žáků si chybu neuvědomuje, neopravují se.

Rovněž studentka č. 3 se zmiňované chyby dopouští: „*Jenže on → prostě musí vyhrát, a → tak chytí zlatonku ↑, to znamená, že je zápas ukončen z výhrou Nebelvíru ↓*“ Zaměňuje předložku s za z. Hůrková v České výslovnostní normě říká: „*Ve spojení se 7. pádem je výslovnost obojí, tj. s Jiřím, s matkou, s ránou, s laskavostí je [sjiřím i zjiřím], [smatkou i zmatkou], [sránou i zránou], [slaskavostí i zlaskavostí]. Jen ve vyšším stylu, např. při přednesu některých typů textů, se dává přednost výslovnosti s neznělou souhláskou (např. žít [sňi] už nemohu a [sjinou] nesmím žít... kde si v trávě pod leknínem rybka [sribkou] hraje... [sláskou] si pohrávat...).*“⁹⁵

Studentka č. 4 se dopouští chyby při výslovnosti slova *jmenujou*: „*Zvláštní je, že → se všechny postavy menujou ve → filmu i v → knížce jinak ↓.*“ I když je to v mluveném projevu častá chyba, je třeba dbát na normativní výslovnost, podle které se mají slova jméno, jdu, jmění, jmelí vyslovovat se souhláskou j.⁹⁶

⁹⁵ HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 29. ISBN 80-85827-93-X

⁹⁶ HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 34. ISBN 80-85827-93-X

Studentka č. 5 nedbale vyslovuje slovo zvláštní: „*Hodně se u → toho nasmějeme, i → když tam jsou někdy zvláštní věci ↓.*“ Ve slově zvláštní dochází často k redukci i ve spisovných mluvených projevech, což by se rozhodně stávat nemělo. Vždy bychom měli dbát na správnou souhláskovou výslovnost.

Jako největší problém vnímáme sílu hlasu. Přítomná vyučující žáky opakovaně napomínala, aby mluvili hlasitěji. V zadních lavicích bylo slyšet velmi málo, co studenti říkají, přestože ve třídě panoval většinou klid. Je normální, že se žáci stydí, určitě by ale chtělo zapracovat na tom, aby byli schopni vystoupit před třídou tak, aby všichni slyšeli, co říkají.

6.1.2 Morfologická stránka

I když byly projevy připravené, vyskytují se zde opět chyby v časování a skloňování. Student č. 1: „*_ Příběh se odehrává v Anglii ↓, v jedny rodině jménem Kazisvětovi ↓*“ a studentka č. 2: „*Taky tam vystupují Pešek, kterej jsou tam taky dlouho.*“ Chybu si můžeme zdůvodnit především tím, že studentka chtěla uvést ještě nějaké jméno, na které si ovšem nevzpomněla. Studentka č. 4 využívá nesmyslně vyčasovaného slovesa *oblíbuj*: „*Ve filmu si slečna Dobrotová Matyldu opravdu oblíbuj, v → knížce s → ní pouze bydlí.*“

Ve větší míře si můžeme všimnout hovorových prvků: *svý, hrajou, jmenujou, svlíkat, vypadaj, ženský*. Mluvené projevy dětí základní školy se tím vyznačují mnohem více než přednesy dětí z gymnázia. Mohlo by to být způsobené tím, že obě skupiny měly jiné téma. Studenti základní školy si museli projev vymyslet ve větší míře sami, protože mluvili o tématu, které nevyžaduje nějaké znalosti autora, zatímco studenti gymnázia mluvili o Havlovi, k čemuž si museli něco dostudovat, aby mohli vystoupit a pronést svoji řeč.

Stejně jako u předchozí skupiny si můžeme všimnout prvků obecné češtiny, především v podobě *ej* místo *ý*: *nějakej, oblíbenej, každěj, modrej, jinej, kterej, starej*. Uvádíme na příkladu studenta č. 6, který koncovku *ej* využívá v přívlascích: „*_ Rád bych Vám řekl, že → mám nějakej oblíbenej seriál nebo knížku. ↑*“

Problematickým jevem v českém jazyce je užívání zájmen *svůj* a *můj*, které činí uživatelům problémy nejen na nižších stupních vzdělání. Zájmeno *svůj* se vztahuje k podmětu, ve všech ostatních případech se využívá zájmeno *můj*. V jejich užívání

chybovali i námi pozorovaní žáci. Jako příklad můžeme uvést následující větu z projevu jedné studentky: „*Zajímavostí je, že herečka, která hrála Matyldu, během natáčení pochovala matku, stejně natáčela, tak → si vysloužila obdiv jejích kolegů ↓.*“ Žáci chybovali i u zájmen, jejichž význam je závislý pouze na délce (naši, naší).

6.1.3 Lexikální stránka

Oproti připravenému výstupu žáků gymnázia je zde využívána jednodušší slovní zásoba. Většina studentů nepoužívá složitější terminologii, můžeme si všimnout univerbizace, což je zkracování víceslovných názvů, příkladem může být slovo *základka*. Univerbizované lexikální prostředky se podílí na dynamičnosti a primárně jsou užívány kvůli jazykové úspornosti. Student č. 1 „*Je to vyobrazení anglické školy ↓, tedy konkrétně Drtičovy základní školy ↑, jak sám název napovídá ↑, jedná se o velmi specifickou základku, její zvláštností je paní ředitelka ↓.*“ a studentka č. 5 „*Děti chodí ještě na → základku.*“ Ačkoliv jsem očekávala, že zde těchto prostředků najdu více, nestalo se tak. Způsobené je to především tím, že žáci si výstupy připravovali doma, z tohoto důvodu se snažili využívat spisovné češtiny, i když se jim to vždy nedařilo.

V hojném počtu se vyskytují familiární výrazy: *mamka, vnučka, tatínek, maminka, máma, sestra, ségra, táta*. Studentka č. 4 má v tomto ohledu opět nejednotný projev. V jedné části využívá zdrobněliny *maminka*, v další větě ale už uvádí *matka*: „*_ Potom v knížce je maminka Matyldy tlustá a → malá a → tatínek vysoký a → štíhlý a → ve filmu je → to obráceně ↓.*“ a naproti tomu „*Zajímavostí je, že herečka, která hrála Matyldu, během natáčení pochovala matku, stejně natáčela, tak → si vysloužila obdiv jejích kolegů ↓.*“ Patrně první uváděnou větu sestavila sama, proto užívá zdrobněliny *maminka*, ale druhou větu čerpala z nějakého zdroje, který parafrázovala.

Žáci se příliš neopakovali. Opět pouze v případě názvů. Jako mnohem větší nedostatek můžeme vidět výplňková slova. Objevovale se opravdu v hojném počtu a společně s jednoduchou slovní zásobou to nepůsobí příliš dobře. Žáky samozřejmě mohla rušit přítomnost cizího člověka ve třídě nebo výstup před publikem, i tak by bylo třeba tuto stránku projevu zlepšit. Nejvíce to můžeme zaznamenat u studenta č. 1, ale to především proto, že dokázal v jednom souvětí dvakrát zmínit *tedy*: „*Je to vlastně tedy o → malý holčičce ↓, která už v → pěti letech se naučila číst a → počítat, uměla už tedy vynásobit velký čísla ↓.*“

6.2 Nepřipravené mluvené projevy

Téma bylo stejné jako u studentů gymnázia Život na naší planetě za sto let. Studenti měli pouze pár minut na promyšlení hlavních bodů. Projevy proto byly mnohem více spontánní, slovní zásoba tedy výrazněji reflektovala běžné vyjadřování žáků. Díky tomu jsme měli možnost lépe zachytit úroveň komunikačních dovedností (nepřipravenost projevů totiž vylučovala možnost, že by se mluvčí pouze „nadrtil“, co a jak má říkat). V tomto ohledu jsme si mohli být jisti, že projev budeme moci objektivně hodnotit, protože budou používat slovní zásobu, na kterou jsou zvyklí i v běžném životě.

6.2.1 Zvuková stránka

Jak už je zmiňováno v podkapitole o zvukové stránce připravených projevů, i v těch nepřipravených si u studenta č. 1 všímáme krácení samohlásek. Jeho projev byl krátký, ale můžeme v něm najít několik příkladů: „*Já si myslím, že bude třetí světová válka* ↑. *Taky si myslím, že nás zničí technologie, _ protože ta technologie je tak daleko. _ Všechno budou řídit počítače a → už nebude ani v → kramě paní prodavačka, protože tam bude jen počítač, třeba jako teď v → Tesco na → samoobslužný kase* ↓.“ Jak vidíme, na konci slov samohlásky nekrátí. Například slova *paní* nebo *samoobslužný* vyslovuje správně. Přisoudit to ale můžeme tomu, že student protahuje poslední slabiky až do stoupavé kadence.

Protože studenti příliš nemluví před tabulí sami bez přípravy, měli problémy s přesností, respektive často se přerekli. Většinou se opravili, například student č. 2: „*Já se snažím životní prostředí podvolovat, _ teda podporovat,*“ až na jeden případ, kdy studentka č. 3 zaměňuje souhlásku *n* za *r*: „*Také si myslím, že hodně používáme telefony* ↑.“ Studentka se přerekla několikrát, tedy si tuto chybu asi sama neuvědomuje. Jednou se ale opravila, konkrétně ve větě: „*Rodiče si to přejí, _ vlastně nepřejí a já jsem ráda, protože si myslím, že by mi → to vzalo hodně času, kterej můžu využít jinak* ↓.“

Ve větším množství si můžeme také všimnout zjednodušené výslovnosti u pomocného slovesa *být*. Studentka č. 1: *Jednou sme měli se školou akci* ↓, *že sme šli na výlet, přitom sme sbírali odpadky* ↓. Hůrková tento jev v České výslovnostní normě definuje takto: „*V tvarech jsem, jsi, jste, jsme, jsou se připouští zjednodušená výslovnost bez souhlásky [j], např. přišli jsme, volal jsem, získali jsme, když jste bez viny, přijali jste, vyslovujeme*

[přišli sme], [volal sem], [získali sme], [gdoš ste], [prijali ste] aj.“⁹⁷ Student č. 6 nezachovává plnou výslovnost souhláskového spojení: „*Myslím, že bychom se všichni měli hodně učit, bude tak víc zdělaných lidí a → snad se začnem chovat lépe* ↓.“ Výslovnostní chyba, které se dopustil, způsobuje, že věta nabývá úplně jiného významu, než který měla mít. Student si chybu během svého mluveného projevu neuvědomuje, nesnaží se ji opravit. Podobné chyby se dopouští studentka č. 5, která nedbale vyslovuje i v následující větě: „*Nedávno sem šla po lese a → viděla jsem, jak někdo vhodil lahev* ↓“. Stejně jako u předchozího případu – věta nabývá jiného smyslu, než měl mluvčí v plánu. Konkrétně u tohoto příkladu posluchač čeká, kam lahev byla vhozena. Výpověď takto pozbývá smyslu.

K redukci souhlásky dochází i u studentky č. 3: „*Myslím, že hodně ničíme životní prostředí vlastně způsobem našeho života* ↓.“ Studentka nedbalostí výslovností u slova *vlastně* vypouští t. Ačkoliv se s tímto problémem můžeme v mluvených projevech setkat často, je třeba dbát na správnou souhláskovou výslovnost.

Podle očekávání jsme slyšeli více hezitačních zvuků než samotných slov. Je obtížné mluvit bez většího promyšlení o nějakém tématu, ale život nám do cesty staví mnoho nečekaných situací, kdy nemáme čas na promyšlení, také proto je třeba umět reagovat.

6.2.2 Morfologická stránka

Ačkoliv byly projevy nepřipravené, studenti pouze drobně chybovali ve skloňování a časování, studentka č. 4: „*Nebudeme schopný komunikovat mezi sebou a → budeme odmítat se cokoliv učit kvůli internetu* ↓.“ a student č. 7: „*_ Jenže jakou budu mít práce* ↑?“ Toto jsou chyby, které jsou opravdu nápadné. Studenti jsou samozřejmě nervózní, to je nejspíše hlavní důvod, proč dokáží vytvořit taková spojení.

V mluveném projevu se opět vyskytují hovorové prvky: *lítáme, nebudem, krám, igelitky, řidičák*. Ve všech projevech docházelo k zaměňování *y* za *ej*: *žádnej, každěj, kterej*. Jak už bylo zmiňováno, tímto se vyznačuje obecná čeština.

⁹⁷ HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 34. ISBN 80-85827-93-X

6.2.3 Lexikální stránka

Slovní zásoba je jednodušší. Pouze pár výrazů ozvláštňuje mluvený projev. Příkladem může být student č. 1, který použil výrazu *technologie*: „*Taky si myslim, že nás zničí technologie, _protože ta technologie je tak daleko.*“ I přesto, že dokáže využít složitější terminologie (oproti jiným studentům), nedokáže se vyjádřit tak, aniž by zmiňované slovo nepoužil dvakrát. Může to mít několik odůvodnění: je to záměrné zdůraznění toho, že právě technologie nás zničí, nebo se jedná o chybu – student díky zaměření na myšlenku vypouští, že by se neměl opakovat.

Stejně jako v předchozích výstupech se i zde vyskytují zdvořiliny v podobě familiárních výrazů: *maminka*. Každá zdvořilina má za cíl v nás vyvolat kladné emoce. Studentka č. 3, která tohoto podstatného jména využívá, ovšem hned v další větě strukturu naruší označením *bratři*, což si můžeme vysvětlit jako projev zobrazující její vztah k sourozencům, ale také jako odporující jev v textu.

Protože byl mluvený projev nepřipravený, nebyla očekávána žádná archaická ani knižní vrstva jazyka. Takové prvky se ve výstupech nevyskytly, i když by mohly pomoci větší kultivovanosti a do jisté míry mluvený projev také ozvláštnit a zaujmout (zbystřit) posluchače.

7 Komparace mluvených projevů

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, zda i žáci základních škol dokáží podat dobré rétorické výkony. Nemohu konstatovat, že tato část byla splněna. Studenti gymnázia měli na připravený projev mnohem těžší téma. V deváté třídě byli schopni sami si vyhledat informace o Václavu Havlovi a předat nám je. Rozdílná úroveň byla znatelná hned od prvního setkání s jejich paní učitelkou, která mi sama řekla, že se snaží mluvit před tabulí, tudíž jim nebude dávat téma, které jsem navrhla já (podle ní bylo jednoduché). Oproti tomu paní učitelka na základní škole mi hned ze začátku kladla na srdce, že nemohu čekat výborné výkony, protože ona nemá prostor, aby s dětmi mohla takto koncipovat hodiny. Z rozdílných přístupů k zadání tématu byla předem patrná odlišná úroveň žáků obou škol. Obě paní učitelky zřejmě dostatečně znaly úroveň svých „svěřenců“, ale o gymnaziálních studentech jejich vyučující nepochybovala. Nabízí se však otázka, zda neschopnost lepšího výkonu (na základní škole) je způsobena dovednostmi žáků či kvalitou výuky.

Při srovnání projevů žáků základní školy a gymnázia, i přes odlišnou úroveň komunikačních dovedností a různá témata, můžeme konstatovat podobné chybné rysy mluvených výstupů. Jak studenti gymnázia, tak studenti základní školy špatně vyslovovali samohlásky, které často krátili. Jako nedostatky můžeme zhodnotit i opakované užití se protetického v či nekodifikovaných koncovek. Společnými znaky byly ale také prvky hovorové češtiny, které jsou žáci zvyklí používat v běžných každodenních situacích. Hovorová čeština je však vrstvou spisovného jazyka, ačkoli by se pro „referát“ ve škole hodila spíše čeština neutrální, nemůžeme hovorovost hodnotit jako chybnou.

Žáky však ovlivňuje celková situace výstupu – prostředí, přítomnost cizí osoby ve výuce, strach z případné negativní reakce (kritiky) spolužáků atd. Všechny tyto okolnosti mohou způsobovat nervozitu mluvčích, která projev nepříznivě ovlivňuje. Nervózní žáci se několikrát přetekli a rovněž mnohem více využívali výplňková slova a hezitační zvuky. Z hlediska délky projevu je na místě pochválit žáky základní školy. V připravených projevech mluvili déle, ale musíme také přihlídnout k tomu, že měli na výběr, o čem chtějí mluvit. Studenti gymnázia tuto možnost také dostali, ale pouze v takové podobě, že se mohli na Václava Havla zaměřit z různých hledisek: mládí, dílo, politik, rodina. Co se týče nepřipravených projevů, žáci mluvili podobně dlouho. Zde

ale uvádím pouze ty, kteří byli schopni mluvit. V hodině se několikrát stalo, že student odmítal vystoupit před třídou, a když vystoupil, neřekl téměř nic. Je to další věc, která se ale stávala pouze u žáků základní školy. Projevy gymnázia, připravené i nepřipravené, vždy probíhaly tak, že studenti byli vyvoláni a bez jakýchkoliv výmluv vstoupili před třídou a mluvili.

Musím konstatovat, že se mi potvrdil předpoklad, který jsem měla už dávno před tím, než jsem tuto práci začala psát. Děti, které chodí na gymnázium, jsou většinou ty, které o učení mají skutečný zájem. Rozhodně bych tím nechtěla říci, že se děti na základní škole nechtějí učit, ale i v těchto projevech bylo znatelné, že jsou tací, kteří mají zájem a snaží se, ale také tací, kteří zájem nemají, nesnaží se a nepovažují vzdělání za důležité, což je spojené také s věkem a nerozvážeností, která je v tomto věku provází.

8 Závěr

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. V teoretické části jsem se pokusila vysvětlit hlavní témata, která souvisejí s mluveným i psaným projevem. Teoretická část zahrnuje 4 hlavní kapitoly, které se dále člení. První pojednává o mluvené a psané češtině a kultuře mluveného projevu. Druhá kapitola se zabývá spisovnou češtinou, naopak třetí češtinou nespisovnou. Poslední kapitola teoretické části se zaměřila na techniku mluveného projevu – respiraci, fonaci, artikulaci.

Při výběru tématu této práce jsem si byla jistá, že svůj předpoklad, že *žáci základní školy dokáží podat výborné rétorické výkony, a tak se vyrovnat gymnaziálním žákům*, budu schopna potvrdit. Už po první hodině mi bylo jasné, že to s největší pravděpodobností tak nebude. První značný rozdíl se vyskytl už při volbě samotného tématu připravené promluvy. Obě skupiny měly dostat stejné téma, které ovšem jedna vyučující zhodnotila jako lehké, zatímco druhá vyučující si byla už od začátku vědoma toho, že i když je to pro žáky blízké téma, budou mít problém mluvit. Jak už jsem zmiňovala výše, problém to někdy opravdu byl, ne z hlediska rétoriky, ale z hlediska ukázněnosti. Pár žáků odmítlo vystoupit a vyučující to nedokázala ovlivnit.

Žáci používali nespisovných tvarů: špatně skloňovali, časovali, využívali prvků hovorové a nespisovné češtiny. Byla jsem si vědoma, že úroveň studentů nebude vysoká, a to především z toho důvodu, že z mého pohledu nemají tolik příležitostí mluvit, protože osnovy učitelům neumožňují věnovat se všemu tolik, jak by chtěli. Výsledek mě překvapil mnohem více, než jsem očekávala. I když někteří žáci byli schopni mluvit celkem obstojně, stylisticky byly ale projevy na velmi nízké úrovni. I samotné připravené projevy mnohdy ztrácely základní osnovu. Několikrát se stalo, že projev působil neuspořádaně, žáci skákali z jednoho tématu do druhého, zaměřovali se především na kvantitu místo kvality. Také musím konstatovat, že tohoto si můžeme ale všimnout hlavně u žáků základní školy, kteří paradoxně měli téma, které jim mohlo být blízké. Z druhé strany je třeba také přihlídnout k tomu, že studenti gymnázia mluvili o Václavu Havlovi, jakékoliv informace mohli čerpat z internetových zdrojů, zatímco studenti základní školy měli téma, u kterého si svůj výstup museli vymyslet téměř sami.

Při hodnocení nepřipravených mluvených projevů, je třeba vyzdvihnout, že téměř všichni žáci se opravdu snažili mluvit. Nikdo nezvládal držet se intervalu pěti minut, to může být ale také proto, že děti nejsou zvyklé mluvit bez přípravy.

Žáci gymnázia i žáci základní školy měli odlišný přístup, to je jedna z hlavních věcí, proč jsem tyto dvě školy vnímala tak rozdílně. Na gymnáziu jsem se setkala s maximální kooperací. Děti mluvily rády, nikdo neodmítnul vystoupit před třídou, celkově byla poznat jejich píle v hodinách. O žácích základní školy to nemohu říct. Stalo se i to, že někdo řekl, že si nic nepřipravil nebo že nebude mluvit, což hodnotím jako nevhodné chování vůči učiteli.

Pokud by práce měla mít větší rozsah, určitě by stálo za to, docházet na všechny hodiny českého jazyka, aby bylo možné objektivně zhodnotit všechny výstupy, které děti během vyučování mají.

Na závěr je třeba dodat, že rozdíly mezi gymnaziálními žáky a žáky základní školy jsem spatřovala hlavně v zájmu o výuku. Studenti se často dopouštěli podobných chyb, jenže gymnaziální žáci měli zájem slyšet kritiku a doporučení, v čem se mají zlepšit, zatímco studenti základní školy působili především tak, že se jedná o další zbytečnou věc v jejich výuce, která jim v ničem nepomůže.

9 Seznam použitých zdrojů

Marek Nekula (2017): ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ZNAK>

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Mluvíme a píšeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 10. ISBN 80-200-0589-7.

Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazykem pojmenováváme a sdělujeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 11. ISBN 80-200-0589-7.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazykem pojmenováváme a sdělujeme. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 11-12. ISBN 80-200-0589-7.

ČERMÁK, František. Psaná a mluvená komunikace: znaky v textu. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 33-34. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0154-0.

ČECHOVÁ, Marie, Miloš DOKULIL, Zdeněk HLAVSA, Josef HRBÁČEK a Zdeňka HRUŠKOVÁ. Grafická stránka jazyka. Čeština - řeč a jazyk: přehled a slovníky. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011, s. 41. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František. Psaná a mluvená komunikace: znaky v textu. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 37-38. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0154-0

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazyková úspěšnost aneb co dokážeme jazykem. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 34. ISBN 80-200-0589-7.

DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). Naše řeč [online]. Ústav pro jazyk český, 1969, 1969, 52(2-3), 95-109 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>

KRAUS, Jiří. Rétorické kontexty moderní jazykové komunikace. Rétorika a řečová kultura. Praha: Karolinum, 2004, s. 128-129. ISBN 80-246-0898-7.

SVOBODOVÁ, Diana. Kultura mluvených projevů. Psaná a mluvená podoba současné češtiny: (distanční text). Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 64. ISBN 978-80-7368-658-1

ŠTÍCHA, František. Stylové úrovně prostředků jazyka, řeči a textu. Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 24-26. ISBN 978-80-200-2205-9.

HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 62. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 60-65. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76. ISBN 80-7066-869-5

ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 28. ISBN 978-80-200-2205-9.

Iva Nebeská (2017): SPISOVNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SPISOVNÁ_ČEŠTINA

Vyjadřování odborné, nebo rádoby vznešené? SGALL, Petr a Jarmila PANEVOVÁ. Jak psát a jak nepsat česky. Praha: Karolinum, 2004, s. 26-34. ISBN 80-246-0871-5.

Iva Nebeská (2017): JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

Jiří Kraus (2017): KODIFIKACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KODIFIKACE>

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 80. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 76-82. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 82. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 60. ISBN 80-7066-869-5.

ŠTÍCHA, František. Východiska a metody hodnocení jazyka (jazyková axiologie). Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha: Academia, 2013, s. 29. ISBN 978-80-200-2205-9.

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, 81. ISBN 80-7066-869-5.

DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 79. ISBN 978-80-246-1648-3.

DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 80. ISBN 978-80-246-1648-3.

DANEŠ, František. K dvěma základním otázkám kodifikace. DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Praha: Karolinum, 2009, s. 80. ISBN 978-80-246-1648-3.

Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2006, s. 8. ISBN 80-7345-098-4.

ČECHOVÁ, Marie, Miloš DOKULIL, Zdeněk HLAVSA, Josef HRBÁČEK a Zdeňka HRUŠKOVÁ. Útvary a formy českého jazyka. Čeština - řeč a jazyk: přehled a slovníky. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011, s. 24. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-7235-413-9.

HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 117-119. ISBN 80-7066-869-5.

Marie Krčmová (2017): OBECNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ_ČEŠTINA

HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 113-114. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Nářečí českého jazyka. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 114-116. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Obecná čeština a jiné interdialekty. Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 119. ISBN 80-7066-869-5.

HRBÁČEK, Josef. Nespisovné jazykové prostředky (slangové a argotické). Úvod do studia českého jazyka. Dotisk. Praha: Karolinum, 1995, s. 121. ISBN 80-7066-869-5.

Jaroslav Hubáček, Marie Krčmová (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

Poznámky k argotu a vybraným slangům. Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2006, s. 21-37. ISBN 80-7345-098-4.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Od námětu k stylistickému ztvárnění textu. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 17. ISBN 80-200-0589-7.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 27. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 36. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 37. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Technika mluveného projevu. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 38. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 38. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 36 - 37. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 42. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 44. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 45. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Technika mluveného projevu. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 50. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Zvuková stránka češtiny: úvod do fonetiky a fonologie. Vyd. 2. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 36 s. ISBN 978-80-7372-294-4.

HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 31. ISBN 80-85827-93-X

HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 29. ISBN 80-85827-93-X

HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 34. ISBN 80-85827-93-X

10 Přílohy

Přepisy projevů

Gymnázium Jeronýmova – Václav Havel (přípravený mluvený projev)

Studentka č. 1

Takže já jsem si vybrala etapu mládí ↑ a hlavně z důvodu toho↓, že se o tom tolik nemluví a přijde mi ↓, že jako v souvislosti s Václavem Havlem se → mluví o → té politické angažovanosti a ne tolik → o → tom, jak se k → tomu dostal ↓. _Václav Havel se → narodil pátého října roku devatenáct třicet šest do → rodiny poměrně bohaté a úspěšné ↓. _Jeho otec byl architekt, pracoval ve → stavebnictví a jeho matka byla výtvarnice a dizajnerka. _Jeho dědeček _ ze → strany otce byl taky architekt ↓ a dědeček ze → strany matky byl diplomat ↓. _ Jeho → strýc založil – ve → studiu Barrandov a _ Václav Havel měl ještě bratra a ten se → stal potom vědcem ↓. _Období druhé světové války _ přečkala rodina hlavně mimo Prahu, v → na → jejich sídle, a potom po → druhé světové válce chodil čtyři roky na → elitní základní školu↓, která byla později zavřena, a měl tedy problémy se → dostat na → střední školu, na → kterou chtěl. _Vyučil → se chemickým laborantem a maturitu složil až → potom při → dálkovém studiu, vlastně u → toho i pracoval ↓. _ Na → vysokou školu se → hlásil na → humanitní studia, kam → ho nepřijali, tak šel studovat _ ekonomiku ↓, a tam tedy _ asi → nebyl moc spokojen, protože ho → to samozřejmě nebavilo. _ Tak se později potom ještě hlásil na → Akademii múzických umění, kam ho tedy nepřijali, byl odmítnut, a později už ho tedy nevzali už ani na tu ekonomiku. A nakonec se tedy ještě na tu Akademii múzických umění dostal postupem času ↓, ale studoval → to dálkově. A → potom teda se už začínal angažovat v → divadle, když → byl na → vojně, tak se → svým kamarádem chtěl už jako něco psát ↓.

Studentka č. 2

Takže já jsem si vybrala to mládí, protože mi to přijde nejbliž našemu věku, takový nejzajímavější pro nás ↓. A _ Václav Havel se narodil pátého října roku devatenáct třicet šest v Praze. _ Pochází z → bohaté rodiny, jeho matka byla umělkyně, její otec byl spisovatel ↓. _ Takže když byla druhá světová válka, tak Václav Havel nebydlel v → Praze, ale byl na → jejich sídle ve Zlíně, potom roku, jo po → druhý světový válece

jim začli brát majetek a _ začli stíhat jednotlivý členy rodiny, Václav a jeho bratr nemohli studovat, a → takže Václav šel studovat chemickou střední školu, ale maturitu získal až potom při dálkovém studiu, když pracoval ↑. _ Pak potkal skupinu Šestatřicátníků a, no, začíná zkoušet, jakože psát ↓. _ Jeho první vystoupení bylo v Dobříši a bylo jakože kriticky založený. Potom šel teda na → vojnu ↓.

Student č. 3

Tak já jsem si vybral Václava Havla jako politika _ v Československu a poté v České republice ↓. _ Začnu teda asi po revoluci ↓, kdy se → stal prezidentem Československa ↓. _ Byl oblíbený prezident ↓, _ hned po → revoluci _ Československo ho mělo v → povědomí jako disidenta a významného politika ↑. Postupně se obecný názor trošku obracel ↓, protože nastupovali jiní politici ↓, jako třeba Václav Klaus, ten vlastně nebyl úplně s jeho názory ↓, ale i tak se stal v roce devatenáct devadesát tři prvním českým prezidentem ↓. Výrazně se → zasadil o → spolupráci ve → střední Evropě. První období skončilo v → roce devadesát osm a poté byl zvolen podruhý ↓. V druhém období jak Václav Klaus, tak Miloš Zeman výrazně už vystupovali proti Václavu Havlovi a názor na Václava Havla se → začal obracet směrem k horšímu ↓, opadla totiž taková ta ↓ porevoluční nadšenost. Když skončilo druhé volební období, tak už nebyl být znova zvolen prezidentem. On se tedy vrací ke své oblíbené činnosti, tedy literární činnosti ↓.

Studentka č. 4

_ Takže já jsem si vybrala dílo Václava Havla ↓. Přijde mi asi _ nezajímavější _ jako autor ↓. Už od → mládí se → zajímal o umění a na → prahu dospělosti začal psát poezii ↓. Kolem _ dvaceti let začal publikovat _ články v časopisech a _ v šedesátých letech tvoří _ dramata a dostává → se do → popředí národní scény ↓. Po nástupu komunistů se → stává zakázaným autorem a je následně uvězněn ↓, a když je ve vazbě tak i přesto píše a tvoří i psychologická díla ↑. Jeho hrdinové jsou často věznění ve vlastních zmatcích a chybách. _ Největším tématem Václava Havla je identita ↓.

Student č. 5

Takže já jsem si vybral Havlovo mládí, protože mi → to přišlo nejzajímavější ↓. Takže Havel se → narodil v roce třicet šest do → úspěšné rodiny ↓, členové rodiny podnikali například do → filmu, jeho dědeček Václav Havel vybudoval palác Lucerna ↑. V roce

čtyřicet osm začalo pronásledování jeho rodiny, začali zabavovat majetek ↓. V roce devatenáct padesát šest chtěl studovat nějakou vysokou školu, ale oni → ho nepřijali a vzali ho až na → ČVUT na → ekonomiku. Později v → roce devatenáct padesát sedm Havel nastupuje na → vojnu ↓ a tam se → svým spoluvojákem píšou divadelní hru z vojenského prostředí ↓ a nakonec v → roce devatenáct šedesát dva nastupuje na Akademii múzických umění v → Praze.

Student č. 6

Já jsem si vybral Václava Havla a jeho rodinu ↓. Mně přišlo velmi zajímavé_, nebo mě to alespoň překvapilo ↓, že Václav Havel pocházel z → celkem zámožné rodiny, úspěšné ↓. Začal bych_ asi dědečkem Václava Havla ↓. _ Václav Havel ↓, tedy jeho dědeček ↓, byl stavitel ↓, stavební inženýr ↓, založil palác Lucerna ↑. S Emilií Havlovou měl dva syny ↑. Miloš Havel byl velmi vlivný filmový magnát a producent ↓, který založil filmové ateliéry na → Barrandově ↑. Jeho bratr Václav Miloš Havel ↓, otec Václava Havla ↓, byl také stavitel a dobudoval Lucernu ↑ a také se → angažoval ve → filmu ↓. Jeho syny jsou tedy Václav Havel ↓, ten je tedy známý ↓, druhý je Ivan Havel ↓, to je filosof ↓. Jeho matka byla Božena ↑, byla výtvarnice ↓, jejím otcem byl vlivný politik ↑, nejen politik ↑, ale i novinář a spisovatel ↓.

Student č. 7

Vybrala jsem si mládí Václava Havla ↓. Václav Havel se → narodil pátého října devatenáct třicet šest v Praze ↓. Byl z → velmi bohaté a vlivné rodiny ↓. Jeho tatínek byl stavitel ↑, ale také jeho tatínek, tedy Václavův dědeček byl stavitel ↑, ten vybudoval například palác Lucerna ↓. _ Jeho strýček se → angažoval ve → filmu ↓, založil filmové studium v → Barrandově a jmenoval se Miloš ↓. _ Václavova maminka se → jmenovala Božena a působila jako umělkyně ↓. _ V roce devatenáct třicet osm se narodil jeho bratr Ivan a ten se později stal kybernetikem a filosofem ↓. _ Během druhé světové války netrůvil Václav Havel svůj čas v → Praze, ale spíše v → rodinném sídle _ na → Moravě. Po → únoru devatenáct čtyřicet osm byla jeho rodina stíhána a byl jim zabavován majetek a Ivanovi a Václavovi nebylo umožněno studovat ↓. Z tohoto důvodu Václav studoval chemického laboranta a maturitu si dodělával až pomocí dálkového studia ↓. Během jeho studia se → připojil ke → skupině Šestatřicátníci a tehdy začal poprvé tvořit literaturu a napsal pár básnických sbírek a kritická díla ↓. Na vojně také psal s → kamarádem spíše s → legrace ↓.

Gymnázium Jeronýmova – Život na naší planetě za 100 let (nepřipravený mluvený projev)

Studentka č. 1

Život na naší planetě za sto let bude smutný ↓. _ Už dneska vidím ↓, jak se lidé špatně chovají g životnímu prostředí ↓. _ Všimli jste si třeba, jak někdy vyhazují odpadky všude kolem ↑? Já vždy když jedu s rodičema autem ↓, honě koukám kolem sebe. Několikrát jsem viděla, jak auta před náma vyhazují bordel. ↑ To ale není dobře, my to musíme vědět. ↓ _ Měli bysme se snažit udržovat kolem nás pořádek. Jednou jsme měli se školou akci ↓, že jsme šli na výlet, přitom jsme sbírali odpadky ↓. Přišlo mi to užitečný a byla → sem ráda, že se toho můžu zúčastnit ↓.

Studentka č. 2

Vím, že naší planetě ubližujeme ↓, _ proto si → myslím, že život na → naší planetě za → sto let nebude dobrý. _ Chtěla bych dělat letušku ↓, tím budu ale také ničit ozduší, protože letadlo není pro → životní prostředí dobré ↓. _ Mohlo by se → to zlepšit, kdyby vláda nařídila třeba třídění odpadů. _ Prostě by neexistovaly normální popelnice, ale byly by popelnice jen na → tříděnej odpad. _ Taky by vláda mohla udělat takový opatření ↓, aby každá rodina mohla mít jen jedno auto. _ Pak by → to vše mohlo fungovat líp. _ Jenže je taky dost problém s tím, že nás tu je fakt hodně ↓. Měli bychom mít omezený počet dětí na → rodinu, protože za chvíli nám planeta nebude ani stačit ↓.

Student č. 3

Život na naší planetě za → sto let bude mnohem jednodušší než teď ↑. Budeme mít totiž určitě honě nových strojů, _ které nám budou pomáhat v → životě. _ Taky si myslím, že už tak nebudeme moc studovat ↑, protože to nebudem muset dělat. _ Pak teda možná nebudu muset dělat přijímačky na → střední jako teď. _ Bude totiž málo dětí, protože honě lidí nebude mít peníze na → to, aby měli děti. _ Jenže taky budeme víc nešťastný. _ Myslím si ↑, že jak všechno nahradí stroje ↓, tak lidi nebudou vůbec muset mluvit. _ Já bych tohle nepřežil, protože potřebuju povídat pořád s → někým ↓.

Studentka č. 4

Každý by → si měl říkat ↓, že život na naší planetě za sto let bude mnohem lepší než dnes ↓. Když si totiž něco přeju, vždy se → to splní. _ Já vím, že se člověk musí taky snažit ↓, aby si to nějak zasloužil, _ jenže neměli bychom vymýšlet vždy to nejhorší. _ Všichni dospělí mluví hrozně zle. _ Možná jen děti nevidí vše tak hrozně. _ Když si budu říkat, že nebudu mít de bydlet, tak fak nebudu mít de bydlet ↑. Musím se snažit, aby bylo na → tyhle planetě líp. _ Musím taky věřit, že bude líp. Pak určitě bude ↓.

Student č. 5

Za sto let budem mít jeden velkej problém ↓. _ Teď je zima a není skoro sníh ↓. Rád lyžuju, jenže nemám na čem ↑. Dochází ke globálnímu oteplování a za → sto let už budem mít jen dvě roční období ↓. _ Bude to podzim a léto. _ Buď bude hrozný teplo, nebo bude padat listí. _ A tohle vše je ale jen kvůli nám. _ Kdybych se měl zaměřit na → zlepšení, mohl bych tak udělat ↑, jenže co → je v tomhle případě jedno blbý dítě ↓. Musíme si všichni uvědomit, že → to chce nějakou změnu z → naší strany ↓.

Student č. 6

Jaký by tak mohl být život na → naší planetě za sto let ↑? No, chtěl bych být určitě ještě na světě, abych si to mohl zjistit ↓. Třeba se vše obrátí ↑, jakoby vrátí. Najednou lidé nebudou jezdit autem a nebudou létat na → dovolené. _ Všichni budeme doma. _ Budeme se věnovat rodině a nebudeme toužit po → poznání něčeho jiného, protože už to bude vše prozkoumané ↑. Každý si bude říkat ↓, že je zbytečný někam jezdit ↓, protože už → to viděl někdo před námi a my musíme bejt jedineční. _ Vlastně si ani nemyslím, že by to tak mohlo být, jenže taky jsem si nemyslel v životě hodně věcí od mala ↓, jenže dneska tak sou ↓.

Student č. 7

Já si myslím, _ že život na naší planetě za sto let bude dobrý. ↓ Začínáme se chovat lépe k životnímu prostředí ↓. Snažíme se třídít odpad ↓, nepoužíváme igelitový pytlíky ↓, někdo si dokonce kupuje auto na elektřinu, i → když ta se musí taky někde brát. _ Není to teda taky špatné ↑? _ Určitě už nebudou nějaké věci ani existovat ↓. Už možná nebude plastová lahev na mléko ↓. _ Taky možná jogurt nebude v kelímku ↓. _ Ale když tohle vše nebude ↓, nebude se tolik ničit životní prostředí. ↓

ZŠ Sokolovská – Oblíbená kniha, film, seriál (připravený mluvený projev)

Student č. 1

Já mám knížku Matyldu. _ Příběh se odehrává v Anglii ↓, v jedny rodině jménem Kazisvětovi ↓. Je to vlastně tedy o → malý holčičce ↓, která už v → pěti letech se naučila číst a → počítat, uměla už tedy vynásobit velký čísla ↓. Je to vyobrazení anglické školy ↓, tedy konkrétně Drtičovo základní školy ↑, jak sám název napovídá ↑, jedná se o velmi specifickou základku, její zvláštností je paní ředitelka ↓. Matylda nastoupí do → první třídy _ slečny Dobrotová ↑. Matylda je sice malá dívenka, ale má jedno velké tajemství, které nikdo s → její ignorantské rodiny vlastně nechce akceptovat ↓. Otec, podvodník, prodává vojeté auta, a → k → tomu se jmenují Kazisvětovi ↓. Matylda je malý génius, sama se naučila číst, psát a → počítat v pěti letech ↓, už → měla načtenou skoro celou anglickou klasiku, uměla téměř jakýkoliv matematický příklad ↓. Odepsaná rodiči, protože nemiluje televizi ↓. Zbrojení proti jejím nepřátelům, tedy rodině a → ředitelce, je pouze její intelekt, na tom je založené kouzlo knihy ↓. Matylda je sympatická, protože je malá a drobná, ale stejně chytrá holčička, která tedy není andílek a → ví, jak si spravit náladu na potupění svých nepřátel ↓. Ředitelka školy je Koťátková, která o → dětech říká, že jsou hromadou smetí ↓. Tato ředitelka vyhazuje děti z voken ↓, tomu by nikdo nevěřil. Je to jakoby pohádka ↓.

Studentka č. 2

Mým oblíbeným seriálem, _ teda je → to český seriál, _ je Ulice. Ulice dává každý všední den od → půl sedmé večer do → půl osmé večer. Dávají ji už → hodně dlouho. _ Přesně to → je od → roku dva → tisíce → pět a je → to na Nově. Vystupuje tam několik rodin ↑. Jsou to třeba Maleřovi, Jordanovi, Nyklovi ↑. Nyklovi jsou v Ulici od začátku Ulice. Paní Nyklova je starší pani, která prodava v pekárně ↓. Dříve měli něco jako smíšené zboží ↓. _ Má syna Lumíra Nykla ↑, který se stará o chod pekárny, taky mají dceru Vendulu, která se tam objevila teprve nedávno ↑, Lumír nevěděl, že má dceru totiž. _ Maléřovi jsou v Ulici už → delší dobu ↓. Mají dceru Rozinu, ale taky mají syny Filipa ↓. _ Rozina je v Americe ↓, Filip je asi → tak podobně starej jako jsme my _ ,takže je doma s rodičema ↑. Taky tam vystupují Pešek, kterej jsou tam taky dlouho. _

Má vnučku Adrianu a → ženu Amálii. _ Adriana měla dříve nějaký problémy s → anorexií, teď nedávno taky kouřila trávu a → měla manžela, kterému šlo jen o → peníze ↓. Proдалa půl domu, takže Pešek přišel o → půlku své bytovky ↑, což pro → něj byl obrovský šok ↓. _ V tomto domě se → vlastně odehrává skoro celý děj toho seriálu ↓. Všichni, co tam hrajou, tam taky totiž bydlí ↑. _ Dokonce ten dům je tam od → začátku úplného Ulice ↓. Jak jsem už říkala, tenhle seriál běží hodně dlouho, takže je → strašně těžký popisovat děj, protože se tam neustále něco mění ↓. Myslím, že ještě hodně dlouho taky poběží ↓.

Studentka č. 3

Já jsem si → vybrala knihu Hery Potr ↓. _ Viděli jsme všichni tedy určitě film, má → to hodně dílů ↓. _ Knižka je tlustá a → taky zajímavá. _ Je to o → malém kouzelníkovi, který dostane dopis s Bradavic ↑, jenže najde ho jeho strýc a → ten ho zničí. Strýc odveze rodinu tedy pryč ↓, aby je náhodou nenašli ↓. Ten den má Hery narozeniny a → oni ho najdou i → tam. _ Přijede pro něj obr, kterej → ho otamtud odvede ↓. On si celou dobu myslí ↓, že jeho rodiče umřeli při autonehodě ↓, jenže tenhle obr mu řekne, že je zabil někdo jinej ↓. Do → školy, kam se → dostane, tak tam si → najde kamarády. _ Studenti tam jsou rozděleni do kolejí a → on s → těma kámošema jsou v Nebelvíru ↓. Během roku se → zjistí, že → je dobrý ve famfrpálu a → lítá teda na koštěti ↓. Má zápas, jenže někdo mu → zakleje koště a → jeho to → málem zabije ↓. Jenže on → prostě musí vyhrát, a → tak chytí zlatonku ↑, to znamená, že je zápas ukončen z výhrou Nebelvíru ↓. _ Oni taky hledají kámen mudrců ↓. Jenže ho hledá i → Voldemort, takže aby → to skončilo dobře, tak ho stejně získají oni ↓. _ Voldemort se → teda nevrací a → tím to končí ↓.

Studentka č. 4

_ Takže já jsem napsala rozdíly mezi filmem a → knížkou Matylda ↓. Zvláštní je, že → se všechny postavy menujou ve → filmu i v → knížce jinak ↓. _ V knížce si Matylda od → souseda půjčí papouška, aby s ním strašila rodiče, ale ve → filmu to není ↓. _ Potom v knížce je maminka Matyldy tlustá a → malá a → tatínek vysoký a → štíhlý a → ve filmu je → to obráceně ↓. _ V knížce, když píše vzkaz na → tabuli pro tu ředitelku, ji oslovují jinak. Ve filmu si slečna Dobrotová Matyldu opravdu oblíbí, v → knížce s → ní pouze bydlí. Zajímavostí je, že herečka, která hrála Matyldu, během natáčení pochovala matku, stejně natáčela, tak → si vysloužila obdiv jejích kolegů ↓.

Studentka č. 5

Můj oblíbený seriál jsou Simpsonovi ↓. Koukám na → ně hodně ↓. Je → to seriál, kde rodina, která je → opravdu zvláštní ↓. Táta se → menuje Houmr, dcera je Lisa, maminka je Mářč ↓. Děti chodí ještě na → základku. Houmr je takový muž, jaké máme i my tady ↑. Žije v → hospodě a → doma. Zvláštností celé rodiny je žlutá kůže, asi proto mě → to tak zaujalo, taky → to dávají, když chodím domů ze → školy, tak koukám hodně v → televizi ↓. Houmr někdy vše přehání a → chová se opravdu strašně ↓. V díle, který jsem viděla naposled, potkal svoje kolegy, manželka se → ho snažila krotit, aby → se choval slušně, jenže jemu to → je jedno a → začne → se tam před nimi svlíkat a → válet se po zemi ↓. Mářč je zvláštní svými vlasy ↑. Její vlasy vypadají jako modrej turban ↓. _ Děti jsou hubené a → nemají nějaké zvláštní vlasy ↓. Jenom Lízy účes mi trochu připomíná jakoby hvězdu ↓. Na Simpsonovi kouká i → moje starší sestra ↓. Hodně se u → toho nasmějeme, i → když tam jsou někdy zvláštní věci ↓.

Student č. 6

_ Rád bych Vám řekl, že → mám nějaký oblíbený seriál nebo knížku ↑. Jenže já nemám moc rád čtení a → taky si myslím, že → televize není dobrá ↓. Proto sem → se rozhodl, že Vám budu vyprávět o → něčem jiném teda. _ Kdysi dávno, už → to pro nás není tak in ↓, se hrozně rozmohla aplikace Pokémoni ↑. Takže jediný, co já teda dělám, že → chodím po → městě, nebo teda jezdím a → chytám. _ Moje mamka to → má celkem ráda, protože říká, že aspoň nesedím doma u → počítače. Vlastně si na → začátku vyberete nějakou postavu ↓. Postava pak chytá ty pokémony do → takové koule ↓. Můžete chytat i → vajíčka, z → kterých pak máte ty pokémony ↑. Taky se v tý hře bojuje ↑. Musíte rychle zvítězit, aby Vám to pomohlo ↓. Někdy se → na nějakém místě objeví pokémon a → je tam jen určitou dobu a → my → ho musíme chytit ↑, takže s kamarádama rychle mizíme na → to místo, je → to někdy fakt zajímavé ↓. Vlastně můžete bojovat i → ve → skupinkách, proto hodně hraju taky s → kámošema ↓. Někdy ty pokémony do → té koule nemůžete vůbec chytit, _ myslím _ , že → to není moc hra pro holky, i → když s náma taky jedna hraje ↓.

Student č. 7

Když → sem → se doma rozmýšlel, o → čem budu psát, vůbec jsem → to nedokázal vymyslet ↓. _ Nakonec jsem → si řekl, že bych → se mohl trochu vysmát sestře, nutí

mi totiž celkem často seriál Ordinace v → růžové zahradě. Je → to šílený seriál ↓. Dávají → ho každé úterý a → každé čtvrtky ↓. Trvá → to asi hodinu a → půl ↓. Píšu vlastně o → tom, protože já na → televizi moc nekoukám a → čtení mě tolik taky neláká ↓. Když vidím tenhle seriál, celkem rychle chápu, proč nemám rád televizi ↑. Běží → to strašně dlouho. Típl bych → to možná už na → deset let. Máma se → ségrou jsou z → toho úplně hotové ↓. _ Vlastně je → to z → prostředí nemocnice, kde → je strašně doktorů, dělají → si naschvály a → mají mezi → sebou různé plotky ↓. Člověk by → si řekl, že doktor je celkem chytrý člověk, jenže když vidím tohle, tak → si → to přestávám myslet ↓. Není tam hlavní děj ↓. Přijde mi, že → je tam hodně dětí, které má každý s → každým ↑. Pak → se → tam mezi sebou různě rozcházejí a → zase scházejí lidi ↓. Myslím, že to → je seriál hlavně pro → ženský, protože já i → můj táta ho úplně smrtelně nenávidíme ↓.

ZŠ Sokolovská – Život na naší planetě za 100 let (nepřipravený mluvený projev)

Student č. 1

Budu mluvit o → životu za → sto let na → naší planetě ↓. _ Takže za → sto let na naší planetě už → asi nikdo nebudem ↓. Já si myslím, že bude třetí světová válka ↑. Taky si myslím, že nás zničí technologie, _ protože ta technologie je tak daleko. _ Všechno budou řídit počítače a → už nebude ani v → kramě paní prodavačka, protože tam bude jen počítač, třeba jako teď v → Tesco na → samoobslužný kase ↓. _ Ve škole už nebude tolik předmětů, protože → to nebudem potřebovat ↓. Všichni si budeme dělat, co budeme chtít, protože tady nebude žádný řád ↓.

Student č. 2

Myslím si, že život na → naší planetě za → sto let je nemožný ↓. Pokroky v → umělý inteligenci nás zničí ↓. _ Naši planetu si zničíme tím vším, co používáme ↑. _ Jezdíme hodně autem, každé dospělé člověk v mé rodině má svůj řidičák a → auto. To → není dobře. Myslím, že bychom se → měli snažit využívat hromadných prostředků, protože to způsobí menší problémy, když nás dvacet pojedou jedním autobusem, než když každé pojedeme autem. Já se snažím životní prostředí podvolovat, _ teda podporovat. Jezdím každé léto do → školy na → kole, jen se bojím, že mi ukradnou kolo ↓. Měli bychom si uvědomit, že když tahle budeme pokračovat, tak naše děti nebudou mít kde žít ↓.

Studentka č. 3

Přála bych si, aby život na naší planetě za → sto let byl úplně jiný ↓. _ Myslím, že hodně ničíme životní prostředí vlastně způsobem našeho života ↓. Každý jezdíme autem, kouříme cigarety, kupujeme igelitky a → netřídíme odpad ↓. Doma třídíme odpad ↑. Maminka nás k → tomu hodně vede ↓. _ V → obchodě nikdy nebere igelitovou tašku. _ Možná to → bude tím, že v Lidlu už igelitovou tašku ani nemají ↓. Také si myslím, že hodně používáme telefony ↑. Já ráda čtu a → moji bratři si hodně hrají spolu ↓. Jsem ráda, že nehrajeme moc hry a nemáme zatím Facebook. Rodiče si to přejí, _ vlastně nepřejí a já jsem ráda, protože si myslím, že by mi → to vzalo hodně času, kterej můžu využít jinak ↓. Všichni bychom si měli uvědomit způsob našeho života ↓. _ Měli bychom se naučit lépe chovat k naší planetě, aby tu mohli žít i → další lidi ↓.

Studentka č. 4

Já bych chtěla říct, že život na → naší planetě za → sto let bude mnohem horší než teď ↓. Všichni budeme závislí na → telefonu ↓. Nebudeme schopný komunikovat mezi sebou a → budeme odmítat se cokoliv učit kvůli internetu ↓. Všichni si totiž myslí, že všechno najdou na → internetu ↑. Myslí si → to i → moji kamarádi, furt říkají, že není potřeba se něco učit, protože si → to můžeme zjistit ↓. Myslí si, že nikdo nemůže vědět vše a → hodně se na → to vymlouvají ↓. Měli bychom více číst knihy a → všimnout si světa kolem sebe ↓, je totiž důležitý ↓.

Studentka č. 5

Nevím, jaký bude život na → naší planetě za → sto let. Vždy jsem se snažila zabývat přítomností. Kdybych se na → to měla podívat s → tohoto pohledu, myslím, že život na → naší planetě bude špatný ↑. Nechováme se hezky k → naší planetě, taky → se nechováme hezky k → sobě ↓. Všichni můžeme cokoliv, si → uemaneme, tím ale ničíme přírodu kolem → nás ↑. Lítáme na dovolené, netřídíme odpad, jezdíme autem, stavíme nové domy a → ničíme zeleň ↓. _ Tento přístup není dobrý. Nedávno sem šla po lese a → viděla jsem, jak někdo vhodil lahev ↓. _ Chtěla bych, aby si → ten dotyčný uvědomil, jak dlouho bude asi trvat, než → se taková lahev rozloží ↓. Kdy se budeme chovat jinak ↑? Až budeme všichni vymírat ↑?

Student č. 6

_ Chtěl bych, aby život na → naší planetě za → sto let byl lepší než → dneska. _
Myslím, že bychom se všichni měli hodně učit, bude tak víc zdělaných lidí a → snad se
začnem chovat lépe ↓. _ Zním hodně lidí, co říká, že za → pár let už nebudeme kde žít,
protože si → to tady zničíme ↓. _ Měli bychom se snažit myslet lépe a → taky se lépe
chovat k → naší přírodě. _ Nikdy jsem neseděl v → letadle, nemáme doma ani auto. _
Jsem za → to rád, aspoň nemám výčitky kvůli tomu, že ničím planetu, i → když ji
ničím taky jinak ↓.

Student č. 7

Za → sto let už nebudu žít ↑. _ Bylo by mi sto patnáct. _ To se mi zdá fak hodně. _
Možná budu mít nějaký děti a → ty budou pokračovat v → můj práci. _ Jenže jakou
budu mít práce ↑? Hlásím se na → obchodní školu, tak třeba budu ekonom ↓. _ Pak
bych mohl mít nějakou firmu a → za → sto let ji budou mít moje děti ↓. _ Teda jestli
nějaký budu mít ↓. Ještě jsem nat → tím takhle nepřemýšlel ↓.